

PARAPLEGIJA i MI

GLASILO SAVEZA - Godina III - decembar 2016. - Broj 8

Broj
8

AKTUELNOSTI IZ SAVEZA

Tema: DISKRIMINACIJA OSOBA S INVALIDITETOM

KOLUMNA - PROF.DR. M.MUFTIĆ

BARIJERE - PROF. DR. E.FEJZIĆ

INTERVJU

SPORT

Savez paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije Bosne i Hercegovine

“PARAPLEGIJA i MI”

Informativno glasilo –
časopis Saveza paraplegičara
Federacije Bosne i Hercegovine

Izdavač

Savez paraplegičara i
oboljelih od dječije paralize
Federacije Bosne i Hercegovine
Zmaja od Bosne br. 78
71000 Sarajevo
Telefon / fax: 710-445 / 710-446
E-mail: savez@paraplegicari.org
Web: www.paraplegicari.org

Glavna i odgovorna urednica

Elvira Bešlija

Redakcija

Elvira Bešlija, prof. dr. Mirsad Muftić,
Mirjana Dizdarević, Mirsad Đulbić,
Mirsad Imamović

Stalni saradnik

Prof. dr. Emir Fejzić, dipl. ing. arh.

Naslovna strana

Mirsad Imamović

Dizajn, prijelom i lektura

Mahir Sokolija

Štampa

“Dobra knjiga”, Sarajevo

ISSN

2303-5870

Tiraž

1.000 primjeraka

Časopis je besplatan.

Glasilo je realizirano kao projekt
koji finansira “Lutrija BiH”,
posredstvom Ministarstva rada i socijalne
politike Federacije Bosne i Hercegovine.

Sarajevo, decembar 2016. godine

Sadržaj

Riječ glavne urednice 2

IZ SAVEZA

Nacionalna konferencija u Bosni i Hercegovini 3
3.decembar – Međunarodni dan osoba s invaliditetom 6
Svečano puštanje u rad lifta za osobe s invaliditetom
u Bosanskom narodnom pozorištu Zenica 8
Desetogodišnjica postojanja i rada udruženja u Jajcu 10

DISKRIMINACIJA

Saliha Đuderija: Zaštita osoba s invaliditetom od diskriminacije 11
Izvod iz Kodeksa o načinu predstavljanja
osoba s invaliditetom u medijima 17

KOLUMNA: Prof. dr. MIRSAD MUFTIĆ

Komunikacija zdravstvenih radnika
s osobama u stanju paraplegije 21

MEDICINSKI SAVJETI

Sanela Salihagić: Dekubitusi i njihov tretman 23

BARIJERE – PRISTUPAČNOST

Emir Fejzić, Irma Fejzić: Humaniziranje javnih objekata 30

SAOBRAĆAJ KAO UZROK INVALIDITETA

“ERASMUS+” – Projekt: Povezivanje mladih
za sigurnost prometa na cestama 39

INTERVJU

Dr. med. Belma Goralija, specijalista kliničke citologije:
Samopouzdanje, hrabrost, ponos i nada 44
U posjeti Vernesi Krišto: Razgovor s povodom: majčinstvo 50

SPORT

Medalja s Paraolimpijskih igara “Rio 2016” 52
Irfad Rekić iz Cazina osvojio zlatnu medalju 54
Ekipni uspjeh predstavnika Bosne i Hercegovine iz Velike Kladuše 55
Tri medalje za Cazinjane 56

Riječ glavne urednice

Poštovani čitaoci, stigli smo i do našeg osmog broja, kojeg upravo čitate. Zadovoljstvo nam je da su svi do sada objavljeni brojevi dobili pozitivne ocjene od velikog broja naših čitalaca i mnogih drugih osoba, sa i bez invaliditeta, koji su imali priliku da ga dobiju i pročitaju, ali i od ljudi iz novinarske profesije i struke, kako na odabrane aktuelne teme, tako i visok kvalitet tekstova, odabranih fotografija i dizajna.

Informiranje članova Saveza, kao i svih drugih za to zainteresiranih, njihove pozitivne reakcije i zanimanje koje je časopis izazvao našoj redakciji predstavlja veliku odgovornost, ali i zadovoljstvo što smo postigli cilj.

Naš rad nastavljamo informiranjem o temama koje se odnose na osobe sa stanjem paraplegije i dječije paralize, donoseći tekstove o našim problemima ali i dostignutim, uspješnim rezultatima u raznim oblastima življenja i rada. Tu misiju informiranja činimo putem vašeg i našeg časopisa "PARAPLEGIJA i MI".

Časopis je informativno glasilo Saveza paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije Bosne i Hercegovine, koji je i njegov izdavač.

Kao što je već poznato, časopis se besplatno distribuira svim našim članovima, drugim udruženjima i savezima osoba s invaliditetom, institucijama i ustanovama u Bosni i Hercegovini, kao i srodnim, prijateljskim, organizacijama osoba s invaliditetom u našoj regiji.

Od prvog broja odlučili smo se za takav princip rada, koliko je to moguće, da svaki broj časopisa ima svoju "glavnu" temu, uz stalne rubrike – vijesti iz

Saveza, kolumna prof. dr. Mirsada Muftića, arhitektonske barijere, intervju i sport – ali i druge sadržaje shodno prilici, potrebi i mogućnostima.

Glavna tema ovog broja jeste diskriminacija osoba s invaliditetom, posebno aktuelna zbog donošenja Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije u Bosni i Hercegovini.

Stalna kolumna prof. dr. Mirsada Muftića u ovom broju odnosi se na komunikaciju zdravstvenih radnika s osobama sa stanjem paraplegije.

Za intervju u ovom broju odabrali smo dr. Belmu Goraliju, osobu s invaliditetom, čija je priča veoma zanimljiva i inspirativna.

Nastavljamo i s temom arhitektonskih barijera, koje su među najvećim problemima za osobe sa stanjem paraplegije, a u vezi s tim možete pročitati zanimljiv tekst "Humaniziranje javnih objekata i tržnih centara" našeg stalnog saradnika profesora dr. Emira Fejzić, dipl. ing. arhitekture.

Ostali sadržaj odnosi se na aktuelnosti iz Saveza, a u vezi s aktivnostima udruženja-članica Saveza, kao i na vijesti o sportskim događajima, a možete pročitati i tekst o 3. decembru, Međunarodnom danu osoba s invaliditetom.

Nadamo se da će te biti zadovoljni i osmim brojem časopisa "PARAPLEGIJA i MI" i da će svako od vas pronaći dio sadržaja koji će mu biti zanimljiv i koristan, a redakcija će se truditi da i naredni brojevi budu sadržajno kvalitetni, na obostrano zadovoljstvo.

Sarajevo, decembar 2016. godine

*Glavna i odgovorna urednica:
Elvira Bešlija*

Nacionalna konferencija u Bosni i Hercegovini

Predstavljanje prijedloga entitetskih strategija za osobe s invaliditetom

U hotelu "Sunce" u Neumu od 25. do 27. juna 2016. godine održana je trodnevna Nacionalna konferencija u Bosni i Hercegovini povodom predstavljanja prijedloga strategija unapređenja društvenog položaja i izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom u Bosni i Hercegovini.

Organizatori konferencije bili su Balkanska nezavisna mreža u oblasti invalidnosti (BIDF) i Agencija za saradnju, edukaciju i razvoj (ACED), a prisustvovalo je više od trideset predstavnika saveza i udruženja lica s invaliditetom iz oba entiteta Bosne i Hercegovine – Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine.

Konferenciju je otvorio Suvad Zahirović, nacionalni koordinator projekta i direktor Informativnog centra "Lotos" iz Tuzle, koji je pozdravio prisutne i zahvalio im za učešće na konferenciji.

U pozdravnom dijelu prisutnima su se obratili Zoran Mičić, projekt menadžer i program menadžer Agencije za saradnju, edukaciju i razvoj (ACED) Banja Luka, i Zoran Dobraš, regionalni koordinator

projekta i predsjednik Upravnog odbora Balkanske nezavisne mreže u oblasti invalidnosti (BIDF).

Teme konferencije bili su sljedeći prijedlozi:

- "Strategije unapređenja društvenog položaja lica s invaliditetom u Republici Srpskoj 2016.-2020."
- "Strategije za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2017.-2021."
- Sumiranje rezultata i definiranje narednih koraka invalidskog pokreta u Bosni i Hercegovini.

Prijedloge navedenih strategija predstavili su eksperti u svojim područjima:

- Mira Ćuk, profesor na Fakultetu političkih nauka u Banjoj Luci, za oblasti Socijalna sigurnost lica s invaliditetom i socijalna podrška i Porodični život, sport i rekreacija, pristupačnost;
- Zuko Fikret, direktor Udruženja slijepih Kantona Sarajevo, za oblasti Socijalna

zaštita i Sudjelovanje u javnom, kulturnom i političkom životu;

- Borislav Radić, direktor Agencije za mirno rješavanje radnih sporova, za oblasti Položaj lica s invaliditetom u zakonodavstvu i njihovo učešće u javnom i političkom životu i Zdravstvena zaštita, rehabilitacija i procjena invaliditeta;
- Elvira Bešlija, generalni sekretar Saveza paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije BiH, za oblasti Pristupačan život u zajednici i stanovanje, Sport i rekreacija i Organizacije osoba s invaliditetom;
- Rajko Kličković, načelnik Odjeljenja za rad i zapošljavanje u Ministarstvu rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske, za oblasti Ekonomska samostalnost lica s invaliditetom i ekonomske beneficije i Zapošljavanje i profesionalna rehabilitacija;
- Almas Kulović, predsjednik Saveza slijepih Federacije

Bosne i Hercegovine, za oblasti Zdravstvena zaštita, Porodica i Međunarodna saradnja;

- Zorica Garača, šef Odsjeka za evropske integracije u Ministarstvu za obrazovanje Republike Srpske, za oblasti Vaspitanje i obrazovanje, Kultura – lični integritet, informisanje, komunikacije, podizanje svijesti, religija;
- Veselin Rebić, direktor TMP d.o.o. Sarajevo, za oblasti Profesionalna rehabilitacija i zapošljavanje i Informacije, komunikacije, podizanje svijesti;
- Zoran Dobraš, predsjednik Upravnog odbora Balkanske nezavisne mreže u oblasti invalidnosti (BIDF), za oblast Organizacije lica s invaliditetom;
- Anes Čehović, direktor IN-TRAG d.o.o. Tuzla, za oblasti Odgoj i obrazovanje i Istraživanje i razvoj.

U nastavku konferencije Suvad Zahirović istakao je važnost prepoznavanja i aktueliziranja

prioriteta među prioritetima, prije svega pristupačnosti, zatim obrazovanja na kojem se mora raditi odmah i kratkoročno, potom zdravstvene zaštite i socijalne sigurnosti, kao preduvjeta za samostalan život i neovisnost osoba s invaliditetom od porodica.

Zoran Dobraš, regionalni koordinator i predsjednik Upravnog odbora Balkanske nezavisne mreže u oblasti invalidnosti, u svom obraćanju prisutnima istakao je važnost postizanja cilja koji se odnosi na to da se ono što se nalazi u draft Strategijama nađe i u zvaničnim Strategijama za osobe s invaliditetom, kako u Republici Srpskoj tako i u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Branko Suzić, predsjednik Saveza slijepih Republike Srpske, zahvalio je organizatorima na pozivu i podijelio s prisutnima zadovoljstvo što je bio dio projekta i kao koordinator radne grupe za oblast pristupačnosti osoba s invaliditetom u Republici Srpskoj dao svoj doprinos u izradi važnih publikacija i Izvještaja za harmonizaciju zakonodavnog i institucionalnog okvira

u Republici Srpskoj sa UNCRPD. Također, Suzić je izrazio nadu da će vladin sektor prepoznati važnost ovih prijedloga Strategija, i uvažiti, ako ne sve, onda pojedine dijelove prijedloga Strategija istakavši važnost, kako pristupačnosti, tako i participativnosti i jednakosti lica / osoba s invaliditetom.

Radomir Radmilović, predsjednik udruženja „Rastimo zajedno“ Gacko, istakao je važnost donošenja zakona o organizacijama osoba s invaliditetom, kako u Republici Srpskoj tako i u Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i donošenje registra o organizacijama osoba s invaliditetom te uspostavljanje tijela koje bi se bavilo pitanjima iz oblasti invalidnosti. Radmilović je, također, istakao da bi sve organizacije osoba s invaliditetom, kako lokalne tako i krovne, trebale zajedno raditi na rješavanju ovog problema.

Suvad Zahirović, nacionalni koordinator projekta i direktor Informativnog centra „Lotos“ Tuzla, nadovezujući se na Radmilovićevo izlaganje, ukazao je na nedostatak sposobnosti pojedinaca s invaliditetom i njihovog uključivanja u procese koji se tiču osoba s invaliditetom, kao i rješavanje pojedinih pitanja osoba s invaliditetom.

Rajko Kličković, načelnik Odjeljenja za rad i zapošljavanje u Ministarstvu rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske, u svom obraćanju prisutnima ukazao je na nepostojanje jedinstva kada je riječ o invalidskom pokretu, kao i na značaj donošenja zakona o organizacijama osoba s invaliditetom, što je preduvjet da vlada shvati ozbiljno invalidske organizacije i pitanja koja se tiču osoba s invaliditetom. Kličković je, također, istakao važnost određivanja

prioriteta, što bi se moglo postići i kroz pisanje akcionih planova.

Na kraju konferencije prisutnima se ponovno obratio Zoran Dobraš, regionalni koordinator i predsjednik Upravnog odbora Balkanske nezavisne mreže u oblasti invalidnosti, s informacijom o procesu donošenja Zakona o organizacijama osoba s invaliditetom u bosanskohercegovačkom entitetu Republika Srpska.

Zaključci i preporuke Nacionalne konferencije

Tokom konferencije usvojeni su zaključci i preporuke nastali kao rezultat aktivnosti učesnika konferencije, predstavnika organizacija osoba s invaliditetom – članica BIDS Mreže u Bosni i Hercegovini:

- Neophodna je „uključenost“, odnosno aktivno učešće osoba s invaliditetom, kao i Saveza i udruženja koji ih predstavljaju i zastupaju, u rješavanju pitanja lica / osoba s invaliditetom;
- Razvijati partnerstvo između institucija vlasti i organizacija lica / osoba s invaliditetom koje će biti usmjereno na osiguravanje učešća osoba s invaliditetom u procese i pitanja koja se tiču osoba s invaliditetom;
- Neophodno je lobirati i ponovno inicirati donošenje zakona o organizacijama osoba s invaliditetom, kako u Republici Srpskoj tako i u Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i donošenje registra o organizacijama osoba s invaliditetom te uspostavljanje komisije koje bi se bavilo pitanjima iz oblasti invaliditeta;

- Neophodno je lobirati i inicirati da se bar veći dio sadržaja predloženih strategija nađe i u zvaničnim Strategijama lica / osoba s invaliditetom, koje tek treba da se donesu;
- Jačati partnerske odnose, kako među članicama BIDS Mreže kroz zajedničko djelovanje, rad na projektima i projektnim aktivnostima, tako i kroz jedinstveni nastup prema vlastima, u rješavanju pitanja iz oblasti invaliditeta;
- Koristiti dokumente i publikacije nastale u okviru ovog projekta kao zagovaračke alate za rješavanje pitanja iz oblasti invaliditeta.

Moderator Suvad Zahirović zatvarajući Konferenciju zahvalio je prisutnima na učešću i istakao važnost dokumenata i publikacija koji su nastali u okviru ovog projekta, a koji mogu poslužiti kao veoma dobri zagovarački alati za rješavanje pitanja iz oblasti invaliditeta.

3. decembar – Međunarodni dan osoba s invaliditetom

U parlamentu Bosne i Hercegovine održana tematska sjednica povodom 3. decembra – Međunarodnog dana osoba s invaliditetom

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine u saradnji sa Zajedničkom komisijom za ljudska prava Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (PSBiH) i Vijećem za osobe sa invaliditetom BiH, savjetodavnim tijelom pri Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, organiziralo je 5. decembra 2016. godine u Plavoj sali Parlamenta Bosne i Hercegovine tematsku sjednicu u povodu 3. Decembra – Međunarodnog dana osoba s invaliditetom.

Teme sjednici bile su:

- Oduzimanje poslovne sposobnosti osobama s invaliditetom i
- Arhitektonska i komunikaciona pristupačnost za osobe s invaliditetom

Sjednicu je vodila Saliha Đuderija, pomoćnica ministrice za ljudska prava

Prisutnima su se obratili: Semih Borovac Ministrica za ljudska prava i izbjeglice BiH; dr. Nermina Kapetanović, članica Zajedničke

komisije za ljudska prava oba doma PSBiH i Zoran Dobraš predsjednik Vijeća za osobe sa invaliditetom BiH. Nakon obraćanja, otvoreni su paneli na navedene teme.

Poslije izlaganja panelista, aktivno učešće u radu, pored prisutnih predstavnika organizacija osoba s invaliditetom, uzeli su Amira Krehić, pomoćnica Ombudsmena BiH, Šefica Odjela za praćenje prava osoba sa invaliditetom i Amela Odošić, rukovodilac Sektora za odnose s javnošću Regulatorne agencije za komunikacije BiH.

Rasprava je okončana usvojenjem zaključaka koji će biti dostavljeni Predstavničkom domu i Domu naroda PSBiH na usvajanje.

Učesnici tematske sjednice podsjetili su na to da je Bosna i Hercegovina 2009. godine ratificirala Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom, a u martu 2010. godine i Opcioni protokol. Time se naša država obavezala da primjenjuje i provodi međunarodne standarde u oblasti invalidnosti.

Ovo je druga tematska sjednica koju organiziraju nadležne

institucije, a ne nevladin sektor, tj. neka organizacija ili koalicija udruženja osoba s invaliditetom, i time ima značaj i poruku da se samo u partnerstvu vlada i NVO može doći do boljeg sutra.

Sedamnaest ciljeva za budućnost kakvu želimo

Procjena je da u svijetu živi preko milijardu ljudi s invaliditetom koje se suočavaju s mnogim preprekama za uključivanje u ključne aspekte društva. Kao rezultat toga, osobe s invaliditetom ne uživaju pristup u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima, koji se prvenstveno odnosi na prijevoz, zapošljavanje i obrazovanja, kao i društvenu i političku participaciju. Pravo na sudjelovanje u javnom životu bitno je za stvaranje stabilne demokracije, aktivno građanstvo i smanjenje nejednakosti u društvu.

Ove godine, centralna proslava Međunarodnog dana osoba s invaliditetom obilježeno je u sjedištu UN-a, u petak, 2. decembra.

Tema

Tema za obilježavanje ovog dana zasnovana je na cilju potpunog i jednakog uživanja ljudskih prava i učešća u društvu osoba s invaliditetom uspostavljenog od Svjetskog programa akcije u vezi s osobama s invaliditetom, usvojenog od Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 1982. godine.

“Postizanje 17 ciljeva za budućnost kakvu želimo” tema je ovogodišnjeg Međunarodnog dana – IDPD. Ova tema obuhvata nedavno usvajanje sedamnaest održivih razvojnih ciljeva (SDGs) i ulogi tih ciljeva u izgradnji inkluzivnog i pravednog svijeta za osobe s invaliditetom.

Kako možete obilježiti IDPD 2016. u lokalnoj zajednici

Uključite:

Poštivanje Dana otvara mogućnosti za saradničke i inkluzivne sadržaje svih sudionika – vlada, UN sistema, civilnog društva i udruženja osoba s invaliditetom. Usredotočiti se na pitanja koja se odnose na uključivanje osoba s invaliditetom u društvo i u razvojne programe.

Organizirajte:

Održite forume, javne diskusije, tribine i informativne kampanje za podršku temi IDPD 2016. Raspravljajte i razmijenite iskustva uključivanja osoba svih sposobnosti u razvojne programe, s ciljem potpunog uključivanja u lokalne zajednice.

Proslavite:

Planirajte i organizirajte nastupe posvuda, promovirajte

doprinose osoba s invaliditetom kao nosioce promjena u zajednicama u kojima žive.

Promovirajte osobe s invaliditetom stvaranjem mogućnosti putem kojih ćete pomoći da shvate svoj potencijal, bilo kroz muziku, sport, akademsku zajednicu i/ili interpersonalne vještine.

Poduzmite:

Glavni fokus IDPD-a je praktična akcija za ostvarenje ciljeva

Dana za osobe s invaliditetom i lokalnih zajednica. Dakle, istaknuti najbolje prakse i razmišljati o izradi preporuka lokalnim političkim liderima, čelnicima političkih stranaka, preduzeća, akademskih institucija, kulturnim centrima i ostalim. Radite kako bi se osiguralo da vaše djelovanje ostavlja naslijeđe novim generacijama i donosi trajne promjene.

Svečano puštanje u rad lifta za osobe s invaliditetom u Bosanskom narodnom pozorištu Zenica

U Bosanskom narodnom pozorištu Zenica 20. septembra 2016. godine upriličeno je zvanično puštanje u rad lifta i otvaranje pomoćnih prostorija u ovoj instituciji namijenjenih osobama s invaliditetom. Tako je, zahvaljujući saradnji s partnerima i pokroviteljima, uspješno uklonjena višedecenijska barijera, koja je tom dijelu publike zeničkog teatra onemogućavala pristup u ovo pozorište

Javna ustanova Bosansko narodno pozorište Zenica i Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Zenica realizirali su, u saradnji s Udruženjem ratnih vojnih invalida i paraplegičara Zeničko-dobojskog kantona, kao partnerom, projekt “Zenica – grad kulture za sve”. Ovaj projekt, koji je za cilj imao omogućavanje pristupačnosti zgradi Bosanskog narodnog pozorišta Zenica osobama s invaliditetom, finansiran je budžetskim sredstvima Zeničko-dobojskog kantona i Grada Zenice, uz

podršku Helsinškog parlamenta građana i Europske Unije.

“Danas smo stavili tačku na jedan od najvećih projekata omogućavanja pristupačnosti za osobe s invaliditetom na području Grada Zenice, Kantona ali i Bosne i Hercegovine. Iskazanom potrebom i pokretanjem projekta ‘Zenica grad kulture za sve’, finansiranim od Helsinškog parlamenta građana Banjaluka i EU komisije, započeli smo rješavanje pristupačnosti u Bosanskom narodnom pozorištu Zenica. Ističemo da smo našli na veliku podršku svih nivoa

vlasti, gradskih, s rahmetli Husseinom Smajlovićem na čelu, te Vlade Zeničko-dobojskog kantona s premijerom Miralemom Gališaševićem na čelu. Uz svesrdno zalaganja menadžmenta pozorišta te vođa projekta iz našeg Udruženje i partnera RVI paraplegičara ZDK, uspješno smo zatvorili finasijsku konstrukciju i došli do samog kraja. Projekt je trajao dvije godine a njegova finasijska vrijednost je 70.000 KM, u čemu je učestvovalo i naše Udruženje, s iznosom od 4.500 KM, a finansiralo je i izradu idejnog projekta

omogućavanja pristupačnosti u vrijednosti od 1.500 KM”, izjavio je prilikom otvaranja Harun Aliefendić, predsjednik Udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Zenica.

Zvaničnom puštanju u rad lifta prisustvovali su općinski i kantonalni zvaničnici i predstavnici medija, a prisutna je bila i Elvira Bešlija generalni sekretar Saveza paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije Bosne i Hercegovine.

Počast svečanog otvaranja i puštanja u upotrebu lifta pripala je Miralemu Galijaševiću, premijeru Vlade Zeničko-dobojskog kantona, Harunu Aliefendiću i Vernesi Krišto, predsjedniku i članici zeničkog udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize.

Direktor Bosanskog narodnog pozorišta Zenica Hazim Begagić izrazio je zadovoljstvo povodom ovog značajnog događaja te ukazao na važnost omogućavanja pristupa pozorišnim događajima svim posjetiteljima. Istaknuo je i koliko je bitno očuvanje zgrade ovog pozorišta, koja je danas u prilično lošem stanju, kao i potrebu njene opsežnije rekonstrukcije.

Na kraju je Harun Aliefendić zahvalio svima koji su na razne načine podržali finalizaciju projekta te svojim dolaskom uveličali ovu svečanost. Označio je to veoma značajnim za promociju aktivnosti osoba s invaliditetom i njihovu inkluziju u životne tokove naglašavajući da se ne smije zaboraviti na vrijedne ljude iz Javnog preduzeća za prostorno planiranje i uređenje grada Zenica koji su sve vrijeme bili na raspolaganju s idejnim rješenjima i nadzorom završetka radova predviđenih programom realizacije projekta.

Bosansko narodno pozorište Zenica

Svečano otvaranje, Harun Aliefendić, Miralem Galijašević i Vernesa Krišto

Novi lift za osobe s invaliditetom – Bosansko narodno pozorište Zenica

Desetogodišnjica postojanja i rada udruženja u Jajcu

Udruženje je u proteklih deset godina uradilo značajan posao na podizanju svijesti osoba s invaliditetom

Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize općine Jajce obilježilo je 1. oktobra 2016. godine deset godina rada. Tom prilikom organiziran je svečani ručak u restoranu “Kastel” kojem su, uz naše članove, prisustvovali i Edin Hozan, načelnika općine Jajce i Denis Zjajo, vijećnik u Općinskom vijeću Jajce.

Dobrodošlicu prisutnima uputio je Emir Zejnilagić, predsjednik Udruženja, i zahvalio im se što su svojim prisustvom uveličali Jubilej – desetogodišnjicu postojanja i rada Udruženja.

Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize općine Jajce osnovano je 1. oktobra 2006. godine. Na Osnivačkoj skupštini donesena je i Odluka o pristupanju Savezu paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije Bosne i Hercegovine.

Prvi projekat Udruženja je bio utvrđivanje i evidencija socijalno-ekonomskog stanja oboljelih od paraplegije i dječije paralize na području djelovanja Udruženja. Također, uradili smo nekoliko projekata koji su se odnosili na rješavanje arhitektonskih barijera, odnosno prilaznih rampi za naše članove, a na našu

inicijativu izgrađene su tri prilazne rampe u javnim ustanovama u Jajcu.

Pomažemo našim članovima u ostvarivanju njihovih prava, nabavci ortopedskih pomagala, ekonomskim, socijalnim i drugim potrebama sukladno našim mogućnostima.

Radimo i na promociji prava i mogućnosti osoba s invaliditetom i podizanju svijesti u društvu spram osoba s invaliditetom. Udruženje je i član Koalicije osoba s invaliditetom na nivou Srednjobosanskog kantona zajedno sa još pet srodnih udruženja iz našeg kantona. Udruživanjem u ovu Koaliciju lakše ostvarujemo svoja prava i rješavamo probleme,

te se nadamo da ćemo u budućnosti biti od društvene zajednice i nadležnih vlasti prepoznati kao ravnopravni građani kao i ostale kategorije društvene populacije, a Udruženje kao koristan i potreban partner nadležnim vlastima.

Udruženje je u proteklih 10 godina uradilo značajan posao na podizanju svijesti osoba s invaliditetom, ali i u drugim segmentima ravnopravnosti i života osoba s invaliditetom i odnosa prema njima u općini Jajce i Srednjobosanskom kantonu.

Na svečanosti su zaslužnim pojedincima dodijeljena priznanja, diplome, za doprinos radu Udruženja.

Obilježavanje deset godina postojanja i rada Udruženja Jajce

Zaštita osoba s invaliditetom od diskriminacije

Jedno od najvažnijih pitanja za osobe s invaliditetom jeste zaštita od diskriminacije. U ovom tekstu dajemo kratki osvrt na zakonsko uređenje ove oblasti u Bosni i Hercegovini i predstavljamo nove i poboljšane mogućnosti za zaštitu od diskriminacije osoba s invaliditetom u kontekstu novih izmjena i dopuna Zakona o zabrani diskriminacije u Bosni i Hercegovini iz 2016. godine

Mr. sci. Saliba Đuderija

Prije nego upoznamo čitaoce s najvažnijim dijelovima ovog Zakona i novinama koje su usvojene njegovim posljednjim izmjenama, važno je predstaviti osnovni cilj Zakona i sam način prepoznavanja diskriminacije.

Bosna i Hercegovina donijela je ovaj Zakon 2009. godine a njegove izmjene 2016. godine. Izmjene i dopune usvojene su zbog potrebe uspostave efikasnijeg mehanizma za sprečavanje diskriminacije ali i nastavka procesa usklađivanja zakona s evropskom pravnom stečevinom.

Ovaj Zakon novina je u pravnoj praksi Bosne i Hercegovine, a njime se uspostavlja zakonodavni okvir za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti svim licima u Bosni i Hercegovini te uređuje sistem zaštite od diskriminacije.

Kako je i naglašeno u članu 1. ovog Zakona ...u skladu sa Ustavom

Bosne i Hercegovine i međunarodnim standardima koji se odnose na ljudska prava i osnovne slobode, utvrđuju se odgovornosti i obaveze zakonodavne, sudske i izvršne vlasti u Bosni i Hercegovini, kao i pravnih lica i pojedinaca koji vrše javna ovlaštenja da svojim djelovanjem omogućе zaštitu, promoviranje i stvaranje uslova za jednako postupanje.

Činjenica je, međutim, da se u odnosu na trenutno stanje ljudskih prava u Bosni i Hercegovini nalazimo na početku procesa izgradnje dobrih pravnih praksi i da nastojimo osigurati bolju primjenu ovog važnog Zakona. Kada analiziramo našu antidiskriminacijsku praksu i osnovne standarde u oblasti ljudskih prava, možemo raščlaniti pojavne oblike diskriminacije radi jednostavnijeg razlikovanja situacija u kojima se može naći neka osoba ili grupa osoba.

Kao doprinos razjašnjenju najvažnijih elemenata antidiskriminacije najjednostavnije je u ovom kontekstu naglasiti osnovne elemente za prepoznavanje situacija diskriminacije te naglasiti potrebu da svaki pojedinac ili grupa osoba na jednostavan način prepoznaju diskriminaciju i lahko procjeni da li se nalaze u nekoj od ovih situacija.

Nepoštivanje, nepružanje i neispunjenje prava

Pravo pojedinca ili grupe ugrožava se “*nepoštivanjem prava*” u situaciji kada se izbjegava uklanjanje mjera kojima se sprečava ili umanjuje uživanje prava.

U istom kontekstu treba prepoznati i situaciju “*nepružanja zaštite*”, tj. situaciju kada se uvode mjere kojima se trećoj strani onemogućuje ostvarivanje prava.

“Neispunjenje” je situacija u kojoj se ne uvedu pozitivne mjera koje olakšavaju ostvarivanje prava ili ne uvedu mjere koje osiguravaju uživanje prava onim osobama koje ne mogu ostvariti svoja prava zbog smetnji koje su izvan njihove kontrole.

Šta je novo u Zakonu?

Polazimo od člana 2. Zakona koji definira šta se smatra diskriminacijom naglašavajući da su to situacije bilo kojeg različitog postupanja uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osobinama prema bilo kojoj osobi ili grupi osoba... navodeći u ovom članu različite grupe, a u novim izmjenama pored ostalih grupa eksplicitno **osobe sa invaliditetom**, a zatim u članu dalje navodi “...da je to svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojoj osobi onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima života”.

Važno je naglasiti da se stavom 2. ovog člana naglašava: “Zabrana diskriminacije primjenjuje se na sve javne organe kao i na sva fizička ili pravna lica, i u javnom i u privatnom sektoru, u svim oblastima, a naročito: zaposlenja, članstva u profesionalnim organizacijama, obrazovanja, obuke, stanovanja, zdravlja, socijalne zaštite, dobara i usluga namijenjenih javnosti i javnim mjestima, te obavljanja privrednih aktivnosti i javnih usluga.”

U novim izmjenama Zakona unaprijedena je definicija uznemiravanja i naznačeni su teži oblici diskriminacije navodeći da će se težim oblikom diskriminacije smatrati diskriminacija počinjena prema određenom

licu po više osnova iz člana 2. stav (1) ovog zakona (višestruka diskriminacija), diskriminacija počinjena više puta (ponovljena diskriminacija) i diskriminacija koja postoji duže vrijeme (produžena diskriminacija).

Novim izmjenama također je naznačeno da Institucija Ombudsmena radi na promociji ovog zakona, informira javnost, podiže svijest, provodi kampanje i na druge načine aktivno promovira borbu protiv diskriminacije u svrhu njene prevencije.

Značajno je, pored navedenog, naglasiti da je u procesnom smislu unaprijedena primjena zakona, naznačena hitnost ovih postupaka te definiran rok za podnošenje tužbe od tri godine od dana saznanja o učinjenoj povredi prava, a najduže pet godina od dana učinjenja povrede. Rok za podnošenje zahtjeva za reviziju iznosi tri mjeseca od dana uručenja drugostepene presude.

Zakon, pored navedenog, predviđa mjeru osiguranja kojom prije pokretanja i u toku postupka povodom zahtjeva po osnovu ovog zakona sud može na prijedlog predlagača odrediti sudsku mjeru osiguranja, odnosno privremenu mjeru osiguranja, shodno pravilima Zakona o parničnom postupku koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Mjera osiguranja može se odrediti ako:

- predlagač učini vjerovatnim da je povrijeđeno pravo na jednako postupanje;
- je određivanje mjere osiguranja potrebno radi otklanjanja opasnosti od teške povrede prava na jednako postupanje, nenadoknadle štete ili sprečavanja nasilja.

Novim izmjenama zakona preciziran je i teret dokazivanja, tj. situacija kada osoba ili grupa osoba u

svim postupcima predviđenim ovim zakonom, na osnovu njima raspoloživih dokaza, učine vjerovatnim da je došlo do diskriminacije, teret dokazivanja da nije došlo do diskriminacije leži na suprotnoj strani.

Novim izmjenama zakona uvodi se “situaciono testiranje – metod za dokazivanje diskriminacije” s obzirom na to da se kao svjedok u postupcima za zaštitu od diskriminacije može pojaviti i osoba koja se svjesno izložila diskriminacijskom postupanju, s namjerom neposredne provjere primjene pravila o zabrani diskriminacije.

Važno je naglasiti šta je još naglašeno u izmjenama:

- ova osoba dužna je obavijestiti ombudsmene za ljudska prava Bosne i Hercegovine o namjeravanoj radnji, osim ako okolnosti to ne dopuštaju, kao i o preduzetoj radnji izvijestiti ombudsmena u pismenom obliku;
- ovu osobu Sud može saslušati kao svjedoka;
- ova osoba može podnijeti tužbu na osnovu ovog zakona u konkretnom slučaju;
- ove odredbe ne primjenjuju se u prekršajnim i krivičnim postupcima.

U slučaju kada sud razmatra predmet o kojem je Institucija ombudsmena već donijela preporuku, koju stranka u postupku koristi kao dokaz, sud je dužan, u skladu s pravilima postupka, razmotriti preporuke ombudsmena.

Dopunjen je i član kojim se definira učesće trećih osoba u skladu s pravilima parničnog postupka, i predviđeno da se kao umješać na strani lica ili grupe lica koja tvrde da su žrtve diskriminacije može pridružiti tijelo, organizacija,

ustanova, udruženje ili drugo lice koje se u okviru svoje djelatnosti bavi zaštitom od diskriminacije lica ili grupe lica o čijim se pravima odlučuje u postupku samo uz pristanak tužioca koji može izvršiti opoziv pristanka s tim da umještač sam snosi troškove svog učešća u parnici.

Posebnim članom definirano je da udruženja ili druge organizacije osnovane u skladu sa zakonom, koje se bave zaštitom ljudskih prava, odnosno prava određene grupe osoba, mogu podnijeti tužbu protiv osobe koja je povrijedila pravo na jednako postupanje većeg broja osoba koja pretežno pripadaju grupi čija prava tužilac štiti.

Važno je ovdje naglasiti da se uz ovu tužbu mogu istaknuti zahtjevi da se:

- a) utvrdi da je tuženi povrijedio pravo na jednako postupanje

u odnosu na članove grupe čija prava tužilac štiti,

- b) zabrani preduzimanje radnji kojima se krši ili može prekršiti pravo na jednako postupanje, odnosno izvrše radnje kojima se uklanja diskriminacija ili njene posljedice u odnosu na članove grupe,
- c) presuda kojom je utvrđena povreda prava na jednako postupanje objavi u medijima na trošak tuženog.

I na ove tužbe primjenjuju se iste procesne radnje utvrđene ovim zakonom.

Posebna novina u zakonu sadržana je u članu 18. kojim se uvodi zaštita osoba koje prijavljuju diskriminaciju ili učestvuju u postupku, definiranjem "viktimizacije" kao oblika diskriminacije koja se zabranjuje i predstavlja

svaki oblik nepovoljnog postupanja prema osobama koje su u dobroj vjeri prijavile ili namjeravaju prijaviti diskriminaciju, prisustvovala ili svjedočile diskriminaciji, odbile nalog za diskriminatornim postupanjem, na bilo koji način učestvovala u postupku za zaštitu od diskriminacije, pružile ili imale namjeru da ponude informacije ili dokumente potrebne u postupku zaštite od diskriminacije ili o diskriminatornom postupanju informirale javnost.

Na kraju treba naglasiti posebno važnu odredbu sadržanu u članu 24. u kojem je naglašeno: *"Svi javni organi te ostala pravna lica dužni su da svojim općim pravnim aktima, ili posebnim pravnim aktima, reguliraju principe jednakog postupanja, te da osiguraju efikasne interne procedure zaštite od diskriminacije."*

Ko može pružiti pomoć žrtvi diskriminacije?

Različite institucije pružaju zaštitu od diskriminacije. To su Ministarstvo za ljudska prava BiH, Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH, sudovi, centri za pružanje besplatne pravne pomoći i organizacije civilnog društva (udruženja).

Uloga Ministarstva za ljudska prava BiH (Ministarstvo) u pružanju zaštite od diskriminacije je indirektna. Ministarstvo pruža informacije i usmjerava podnosiocima predstavki i nadležne institucije o načinima zaštite i potrebi djelovanja u interesu podnosioca predstavke. Prema Zakonu, Ministarstvo prati primjenu Zakona, vodi centralnu bazu podataka slučajeva diskriminacije na osnovu koje priprema godišnje i posebne izvještaje o diskriminaciji te predlaže zakonodavne i druge mjere za sprečavanje i suzbijanje pojave diskriminacije u Bosni i Hercegovini na osnovu prikupljenih pokazatelja.

Centralna institucija za zaštitu od diskriminacije jeste Institucija ombudsmena za ljudska prava u BiH koja zaprima pojedinačne i grupne žalbe u vezi s diskriminacijom; fizičkim i pravnim licima koja su podnijela žalbu zbog diskriminacije daje potrebna obavještenja o njihovim pravima i obavezama, te mogućnostima sudske i druge zaštite; povodom žalbe Institucija ombudsmena BiH može odlučiti da ne prihvati žalbu ili da pokrene postupak istraživanja; predlaže pokretanje postupka medijacije u skladu s odredbama Zakona o medijaciji. Zakon predviđa obaveznu da Institucija ombudsmena podnosi godišnje izvještaje o pojavama diskriminacije i to

nadležnim parlamentima, jer će to svakako doprinijeti da se prije svega utvrdi nivo diskriminacije u našem društvu.

Kako zatražiti zaštitu od diskriminacije?

Žrtva diskriminacije ili grupa osoba koje smatraju da su diskriminirani mogu zatražiti zaštitu od diskriminacije u sudskom ili upravnom postupku. Postupak zaštite od diskriminacije može biti pokrenut samo ako žrtva diskriminacije uputi tužbu sudu ili žalbu organu uprave.

Svi postupci koji se vode u zaštitu od diskriminacije su, prema zakonu, hitni kako bi se tvrdnje o diskriminaciji što prije ispitalo. Ono što je posebno važno, i svakako je apsolutna novina u našem pravnom sistemu, jeste i uvođenje prijenosa tereta dokazivanja u slučajevima diskriminacije na tuženu stranu. Bez prijavljivanja i pokretanja postupka za zaštitu pred ombudsmenima ili pred sudovima nema efikasne zaštite od diskriminacije. Postupak za zaštitu od diskriminacije hitan je i pojednostavljen jer žrtva diskriminacije u postupku ne mora dokazati da se diskriminacija dogodila. Žrtva diskriminacije samo iznosi činjenice kojima će učiniti vjerovatnim za sud da je došlo do diskriminacije. Tada suprotna strana (osoba koja je diskriminirala ili naredila diskriminaciju) ima obaveznu dokazivati, odnosno predlagati i izvoditi dokaze da nije bilo diskriminacije.

Najvažnije je na kraju naglasiti da, po osnovu ovog zakona, pojedincima i grupama stoji na raspolaganju mogućnost podnošenja pojedinačnih i kolektivnih tužbi za utvrđivanje diskriminacije.

Prema odredbi člana 11. Zakona, diskriminirana osoba svoja prava može zaštititi i ostvariti u sudskom postupku na dva načina: ili u postojećem postupku u kojem se odlučuje o pravima koja se zbog diskriminacije krše (član 11. Zakona) ili u samostalnom, posebnom sudskom postupku (član 12. Zakona).

U prvom slučaju potencijalna žrtva diskriminacije podnosi tužbu u kojoj traži zaštitu subjektivnog prava i pri tome ističe da je do povrede tog prava došlo zbog diskriminacije (incidentalna ili prejudicijalna antidiskriminacijska zaštita).

Kako je i naznačeno u zakonu *“svako lice ili grupa lica koja smatra da je diskriminirana može tražiti zaštitu svojih prava putem postojećih sudskih i upravnih postupaka.”*

Ova zaštita može se tražiti u slučajevima u kojima povreda prava na jednako postupanje proizlazi iz upravnog akta, što je žalba u upravnom postupku, i eventualno pokretanje upravnog spora na osnovu zaštite od diskriminacije.

Ovim aktima zahtijeva se poništenje takvog upravnog akta, što ni u kojem slučaju neće spriječiti osobe da pokrenu sudski postupak za zaštitu od diskriminacije.

Svi ovdje navedeni konkretni zahtjevi, kao pojedinačni ili zajednički, mogu se tražiti u svrhu podnošenja tužbe u parničnom postupku.

S druge strane, sud i drugi organi dužni su da primjenjuju princip hitnosti u svim postupcima u kojima se ispituju tvrdnje o počinjenoj diskriminaciji.

Također u skladu s općim pravilima postupka, sud i drugi organi dužni su preduzeti sve neophodne mjere kojima će se osigurati

da se postupci u kojima se ispituju tvrdnje o počinjenoj diskriminaciji provedu hitno i okončaju u najkraćem mogućem roku.

U drugom slučaju potencijalna žrtva diskriminacije podnosi tužbu u kojoj traži da se o diskriminaciji odluči kao o glavnom pitanju.

Postoje četiri posebne tužbe:

- a) *Tužba za utvrđivanje diskriminacije* (deklaratorni antidiskriminacijski zahtjev)

Ovom tužbom diskriminirana osoba štiti svoje pravo na jednako postupanje tražeći od suda da utvrdi da je tuženi povrijedio njeno pravo na jednako postupanje, odnosno da radnja koju je preduzeo ili propustio može neposredno dovesti do povrede prava na jednako postupanje. Zahtjev kod ove tužbe nije ograničen samo na utvrđenje da je do povrede prava na jednako postupanje već došlo, već i na utvrđenje da bi djelovanje (činjenje, propuštanje) tuženog moglo neposredno dovesti do diskriminacije.

Dakle, kako zakon naglašava, ovom tužbom utvrđuje se da je tuženi povrijedio tužiočevo pravo na jednako postupanje, odnosno da radnja koju je preduzeo ili propustio može neposredno dovesti do povrede prava na jednako postupanje.

- b) *Tužba za zabranu odnosno propuštanje* (prohibitivni zahtjev) ili otklanjanje diskriminacije (restitutivni zahtjev)

Prohibitivni antidiskriminacijski zahtjev jeste zahtjev kojim se traži zabrana (propuštanje) preduzimanja radnji kojima se krši ili može prekršiti tužiočevo pravo na

SALIHA ĐUDERIJA – BIOGRAFIJA

Saliha (Mahmuta) Đuderija rodila se 1. marta 1960. godine u Kakanju, gdje je završila osnovnu školu i gimnaziju. Pravni fakultet završila je u Sarajevu 1983. a 2011. godine magistrirala je na Fakultetu za kriminologiju i sigurnosne studije u Sarajevu te stekla zvanje magistra nauka. Radno je bila angažirana od 1984. do 1996. na različitim poslovima u Općini Kakanj gdje je od 1993. do 1995. godine obavlja i poslove za potrebe Vlade Republike BiH u Povjerenstvu Vlade RBiH u Direkciji RBiH za prihvatanje i raseljenih lica za Općinu Kakanj. Početkom 1996. godine vraća se u Sarajevo na poslove u Vladi Federacije BiH u Federalnom ministarstvu socijalne politike, raseljenih osoba i izbjeglica kao šefica Ureda za raseljene osobe i izbjeglice. Sredinom 2000. godine prelazi u Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine te do 2009. obavlja poslove šefice odjela za ljudska prava. U maju 2009. godine imenovana je za pomoćnicu ministra za ljudska prava BiH, a tu funkciju i danas obavlja.

Tokom dugogodišnjeg rada u oblasti ljudskih prava radi na različitim projektima izrade zakona, strategija, akcionih planova, projekata te sudjeluje u provođenju različitih istraživanja i izradi publikacija sarađujući s međunarodnim, vladinim i nevladinim organizacijama. Tematski se bavi pitanjima ljudskih prava djece, žena (žrtava rata), nestalih osoba, žrtava trgovine ljudima, osoba s invaliditetom, pravima manjinskih i drugih ranjivih grupa. Dobitnik je 2006. godine "Nagrade Fondacije Kralja Huseina za liderstvo u oblasti ljudskih prava". Sudjeluje autorski, kao recenzent i koautor u izradi i objavljivanju više od dvadeset radova i publikacija. Od 2011. do 2013. godine aktivno sudjeluje u izradi prijedloga Strategije tranzicijske pravde u BiH i Programa poboljšanja položaja žena žrtava ratnog silovanja i torture u Bosni i Hercegovini. Posljednje objavljena samostalna knjiga je Monografija o ratnom silovanju i seksualnom zlostavljanju u ratu u Bosni i Hercegovini.

jednako postupanje. Ova tužba je kondemnatornog (osuđujućeg) karaktera, a, u slučaju usvajanja, od tuženog se traži pasivnost, odnosno suzdržavanje od daljeg djelovanja. Njome se sprečava, odnosno predupređuje, diskriminacija. Zaštita se može tražiti sve dok postoji opasnost da će se diskriminatorna radnja izvršiti, nastaviti da se vrši ili da će se ponoviti.

*U ovoj tužbi traži se za-
brana preduzimanja radnji
kojima se krši ili može prekršiti
tužiočevo pravo na jednako po-
stupanje, odnosno da se izvrše
radnje kojima se uklanja dis-
kriminacija ili njene posljedice.*

c) *Tužba za naknadu štete*

Riječ je o kondemnatornom, reparacijskom zahtjevu kojim se traži naknada štete uzrokovane nezakonitom povredom prava na jednako postupanje. Zahtijevati se može kako naknada imovinske tako i naknada neimovinske štete.

*Ovom tužbom traži se
nadoknada materijalne i*

nematerijalne štete uzrokovane povredom prava zaštićenih ovim zakonom.

d) *Tužba za objavu presude*

Publicijskim antidiskriminacijskim zahtjevom traži se da se presuda kojom je utvrđena povreda prava na jednako postupanje objavi u medijima na trošak tuženog. Ovom tužbom širi se svijest javnosti o tome šta je diskriminacija, tako da ona ima preventivno i edukacijsko djelovanje.

*Tužbom se traži da se pre-
suda kojom je utvrđena povre-
da prava na jednako postupa-
nje na trošak tuženika objavi
u medijima.*

Svi tužbeni zahtjevi mogu se istaknuti zajedno sa zahtjevima za zaštitu drugih prava o kojima se odlučuje u parničnom postupku, ako su svi zahtjevi u međusobnoj vezi, bez obzira na to da li je za te zahtjeve propisano rješavanje u redovnom ili u posebnom parničnom postupku, osim sporova o ometanju posjeda. U tom slučaju primjenjuju se materijalna pravila za vrstu spora o

kojoj je riječ, ako ovim zakonom nije drugačije određeno.

O tužbama odlučuje nadležni sud primjenjujući odredbe zakona o parničnom postupku koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini, ako ovim zakonom nije drugačije određeno.

U ovom dijelu zakona dodati su stavovi koji se odnose na objavu presude u kojim se precizira da će zahtjeve za objavu presude sud usvojiti ako utvrdi:

- da je do povrede prava na jednako postupanje došlo posredstvom medija ili
- da je informacija o postupanju kojim se krši pravo na jednako postupanje bila objavljena u medijima, a objavljivanje presude potrebno je radi potpune naknade učinjene štete ili zaštite od nejednakog postupanja u budućim slučajevima.

Ako usvoji zahtjev za objavu presude, sud će naložiti da se presuda objavi u cijelosti. Izuzetno, sud može odrediti da se presuda objavi u dijelovima ili da se iz teksta presude uklone određeni lični podaci, ako je to potrebno radi zaštite privatnosti stranaka i drugih lica, a ne dovodi u pitanje svrhu pružene pravne zaštite.

Presuda kojom se nalaže objava u medijima obavezuje izdavača medija u kojem treba objaviti presudu, bez obzira na to da li je bio stranka u postupku.

Diskriminacija osoba s invaliditetom veoma je složena pojava prisutna u svim sferama društvenog života, te je ovo i prilika da se pozovu sve osobe s invaliditetom da prijave ako su izložene diskriminaciji, jer je to jedan od načina da se unaprijedi njihov položaj.

Izvod iz Kodeksa o načinu predstavljanja osoba s invaliditetom u medijima

“Kako me oslovljavaš, tako me doživljavaš”:

U svakodnevnom govoru susrećemo se s velikim brojem neadekvatnih izraza koji se odnose na osobe s invaliditetom. Većina tih izraza ima čak i uvredljivu konotaciju

Uvod

Kodeks koji je pred vama predstavlja produkt zajedničkog rada 46 bosanskohercegovačkih organizacija osoba s invaliditetom – okupljenih oko Programa Shia 2011-20121 – koje djeluju kroz pet koalicija (*Koalicija “KOLOSI-BN” Bijeljina, Koalicija OOSI HNK/HNŽ “Zajedno smo jači”, Koalicija “Neformalna grupa organizacija osoba s invaliditetom” regije Dobo, Koordinacioni odbor organizacija osoba s invaliditetom Kantona Sarajevo, Koalicija organizacija osoba s invaliditetom Tuzlanskog kantona*), te četiri pridružene organizacije. Značajno je istaći da je proces kreiranja Kodeksa trajao više mjeseci. U okviru procesa formirana je radna grupa koja je održala niz sastanaka na kojima su jasno

definirani ciljevi i osnovni elementi Kodeksa. Neophodno je napomenuti i da je radna verzija Kodeksa prošla verifikaciju i unutar samih organizacija osoba s invaliditetom, čime ovaj Kodeks dobija na snazi i vjerodostojnosti. Kodeks prvi put na prostoru Bosne i Hercegovine daje i prijedlog terminologije zasnovane na Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom. Vjerujemo da će Kodeks o načinima predstavljanja osoba s invaliditetom u medijima biti značajan iskorak jezičnoj standardizaciji posebno u medijima koji trebaju biti i

jesu spona između osoba s invaliditetom, organizacija osoba s invaliditetom i cjelokupne javnosti.

Zašto nam je potreban Kodeks

U svakodnevnom govoru susrećemo se s velikim brojem neadekvatnih izraza koji se odnose na osobe s invaliditetom. Većina tih izraza ima čak i uvredljivu konotaciju. Nažalost, te nezgrapne fraze, kao oblik diskriminacije, udomačile su se i u medijskom prostoru, na što je ukazalo i regionalno

IZDAVAČ KODEKSA

Švedska krovna organizacija unutar pokreta osoba s invaliditetom – Švedske organizacije osoba s invaliditetom za međunarodnu saradnju – SHIA – *Solidarity - Human Rights - Inclusion - Accessibility*

istraživanje "Invalidnost u štampanim medijima: Istraživanje o tome kako se invalidnost i osobe s invaliditetom prikazuju u štampanim medijima" provedeno 2006. godine. Određeni pomaci na ovom polju napravljeni su u okviru projekta "Profesionalni i etički standardi u izvještavanju o marginalizovanim grupama" provedenog u organizaciji Helsinškog parlamenta građana Banja Luka, Fondacije CURE i Udruženja mladih novinara RS-a. Projekt je rezultirao izdavanjem *Priručnika za izvještavanje o marginalizovanim grupama* namijenjenog medijima. Doprinos je dala i stručna lingvistička zajednica kroz izdanje *Način za prevladavanje diskriminacije u jeziku u obrazovanju, medijima i pravnim dokumentima*. Rad na ovom području još je u začetku, te je neophodno intenzivirati saradnju medija i nevladinog sektora (različita udruženja osoba s invaliditetom) u vezi s upotrebom ispravne terminologije prilikom

izvještavanja o osobama s invaliditetom. Prepoznali smo medije kao ključni faktor koji ima potencijal da upotrebom "neutralnih" termina, koji opisuju različite vrste invalidnosti i pojmove vezane uz ovu populaciju, utječu na smanjenje diskriminacije u jeziku. Cilj nam je Kodeksom, koji se nalazi pred vama, objediniti niz praktičnih savjeta koje treba slijediti prilikom intervjuiranja osoba s invaliditetom / izvještavanja o osobama s invaliditetom, uz konkretnu i ispravnu terminologiju. Kodeks, kao vrlo korisna alatka, treba da vodi ka standardizaciji u medijskom izvještavanju kojom će se izbjeći nekorektnosti i stereotipi.

Smjernice za korektan medijski pristup osobama s invaliditetom

U namjeri da pomognemo medijima da korektno medijski pristupaju osobama s invaliditetom, donosimo nekoliko sugestija vezanih

za pristup i komunikaciju. Vjerujemo da je upravo iskustvo u radu s osobama s invaliditetom, koje nose organizacije koje stoje iza ovog Kodeksa, dovoljan razlog da se ove sugestije uzmu u razmatranje i koriste u trenucima kada mediji pristupaju i komuniciraju s osobama s invaliditetom.

Pristup osobama s invaliditetom

Preporučuje se svim urednicima i novinarima da sebi postave četiri pitanja o prikazivanju osoba s invaliditetom u elektronskim / printanim medijima:

- Da li je prikazivanje osobe s invaliditetom zaštitničko?
- Da li je osoba s invaliditetom prikazana kao žrtva?
- Da li prikazivanje demonizira osobu s invaliditetom?

Ili, umjesto toga,

- Da li se osoba / lice s invaliditetom posmatra kao bilo koja druga osoba?

Primjer: U medijima se o osobama s invaliditetom uglavnom govori indirektno kroz pitanja socijalne pomoći, naknade za invaliditet ili inkluzivnog obrazovanja. Međutim, rijetko se polazi sa stanovišta same osobe, niti se govori o pitanjima od direktne važnosti za njih. U medijima najčešće čujemo priče o osobama s invaliditetom videne iz perspektive populacije osoba bez invaliditeta. Tako, naprimjer, nema izvještaja ili članka o nekom općem životnom pitanju koje se odnosi na cjelokupnu populaciju viđenu očima osobe s invaliditetom ili djeteta s invaliditetom. U dječijim emisijama, u kojima se u svakoj epizodi predstavlja jedno dijete koje govori o svojoj

svakodnevi, prijateljima, zanimanjima, nikada nećete vidjeti dijete s invaliditetom. Ovakvim odnosom medija prema djeci s invaliditetom stiže se utisak ili da u našoj državi ona ne postoje ili da ne zaslužuju da budu tretirana kao druga djeca.

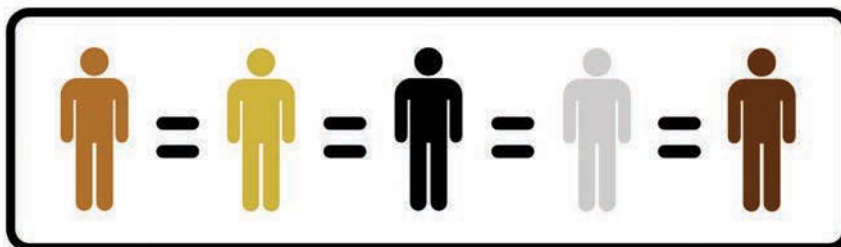
- Nemojte biti suviše plemniti ili suviše politički korektni – ako se fokusirate isključivo na ispravnost upotrebe jezika, opisivanje osobe s invaliditetom spriječit će vas da uradite bilo šta drugo. Sve slike mogu imati važnu ulogu pri pospešivanju vidljivosti, čak i onih tzv. negativnih.
- Razmotrite mogućnost uključivanja osobe s invaliditetom u scenarij uobičajen za osobu bez invaliditeta.
- Razmišljajte o različitim vrstama invalidnosti, nemojte samo misliti na određene tipove invalidnosti, naprimjer samo na slijepe ili samo na gluhe osobe.
- Razmislite o tome da pokažete svakodnevne situacije koje uključuju osobe s invaliditetom, radije nego situacije povezane s invalidnošću.
- Izbjegavajte drugu krajnost – konstantno pokazivanje visokih dostignuća osoba s invaliditetom (“super invalid”).
- Prikažite osobe s invaliditetom kao jednake. Neka govore same u svoje ime, naglasite dobre izjave i dopustite im da pokažu svoju osnaženost.

- Budite strpljivi i slušajte pažljivo;
- Koristite normalan ton;
- Nemojte govoriti ili završavati rečenicu u ime osobe s kojom razgovarate;
- Nikada nemojte pitati “šta vam se desilo”, uzdržite se od radoznalosti;
- Oslovljavajte osobu s invaliditetom njenim ličnim imenom, bez persiranja samo ako se i drugima obraćate s istom prisnošću odnosno ako i druge prisutne ne persirate;
- obraćajte se direktno osobi s invaliditetom (ne u trećem licu), i ako je u pratnji tumača ili pratioca;
- Nikada nemojte praviti pretpostavke o tome šta bilo ko može da uradi (ili ne može!);
- Etikete ne govore ništa o ljudima, one samo pojačavaju stereotip da je osoba s invaliditetom “bolesna” i zavisna od ljekara;
- Ako morate da spominjete stanje neke osobe, recite “osoba koja ima epilepsiju ili dijabetes, osoba s Down sindromom”;
- Nemojte da vam bude neprijatno pri korištenju uobičajenih izraza koji bi se mogli dovesti u vezu s nečijim invaliditetom, naprimjer “vidimo se kasnije” ili slično;
- Izbjegavajte upotrebu jezika koji sugerira da su osobe s invaliditetom uvijek slabe ili zavisne od drugih, ili koji bi ih predstavio kao objekte sažaljenja, kao naprimjer “pati od...”, “vezan za...”, “ovisan od...”, “štićenik...” ili “žrtva...”.

Komunikacija s osobama s invaliditetom

Nekoliko praktičnih savjeta vezano za komunikaciju s osobama s invaliditetom:

Izliječimo dekubitalne rane

Riješite se bakterija i biofilma

PROVERENO

Granuflex

Aquacel Ag + Extra

Hydrofiber™ Technology

Aquacel Foam

Dođite da iz široke palete proizvoda izaberemo baš one koji su vama potrebni
Bezbolno i djelotvorno

ORTOPEDIJA INTERNATIONAL

Salke Lagumdžije 12, 71000 Sarajevo
Tel: 033 / 458-815; 033 / 468-710

ortoin@bih.net.ba
www.ortopedija.ba

Komunikacija zdravstvenih radnika s osobama u stanju paraplegije

Komunikologija je društvena nauka čiji su predmet izučavanja, u najširem smislu, poruke koje ljudi upućuju jedni drugima. Komunikologija ima korijene u antičkoj filozofiji i retorici, kao i u savremenim društvenim naukama poput psihologije, lingvistike i sociologije.

Podjela komunikologije

- *Interpersonalno komuniciranje.* Ono uključuje izučavanje komunikativne interakcije i međuljudskih odnosa i veza. Istražuje se uloga neverbalnih i verbalnih poruka.
- *Komuniciranje u malim grupama* oblast je u kojoj se izučava komuniciranje triju ili više osoba.
- *Jezik i kodovi značenja* oblast je koja tematizira verbalne i neverbalne znakove i poruke.
- *Organizacijsko komuniciranje* oblast je u kojoj se izučavaju poruke koje se razmjenjuju unutar i između različitih organizacija.
- *Javno komuniciranje* pokriva oblast komuniciranja u javnim forumima.
- *Masovno komuniciranje* podrazumijeva izučavanje (jednosmjernog) komuniciranja posredovanog uz pomoć masovnih medija, poput štampe, televizije, filma i interneta.

Šest osnovnih karakteristika ljudske komunikacije?

- Ljudi komuniciraju iz mnoštva različitih razloga;
- Komuniciranje rezultira namjeranim ili nenamjeranim učincima;
- Komunikacija je obično obostrana;
- Komuniciranje uključuje najmanje dvije osobe, koje jedna na drugu utječu u nejednakoj mjeri;
- Komunikacija se dogodila i onda kada nije bile uspješna;
- Komuniciranje uključuje upotrebu simbola.

Što su poruke?

Poruke su nizovi simbola.

- *Kakve mogu biti poruke?* – Poruke mogu biti informativne, smislene i značajne, tj. za nekoga mogu imati značenje.
- *Informativne poruke* – Poruke informativnog karaktera one su poruke koje sa sobom nose informaciju. Poruke moraju smanjivati neizvjesnost da bismo ih mogli smatrati informacijama.
- *Smislene poruke* – Smislene poruke u pravilu su one poruke koje u sebi nose smisao.
- *Značajne poruke* – Značajnim porukama nazivamo one poruke koje nekome imaju neko značenje.

- *Denotativno značenje*
Činjenica da su značenja u ljudima a ne u riječima igra veliku ulogu u razumijevanju. Denotativna su značenja deskriptivna značenja, koja su značajna većini ljudi neke kulturne sredine.
- *Konotativno značenje*
Konotativna značenja su osobna značenja koja nije jednostavno otkriti i koja ne moraju biti zajednička većem broju ljudi.

Koje dvije vrste društvenih vještina poznajemo?

Postoje dvije vrste društvenih vještina: kognitivne i bihevioralne. Kognitivne vještine pomažu osobi da otkrije načine uspješna ostvarivanja osobnih i relacijskih ciljeva, a bihevioralne vještine pomažu joj da te ciljeve ostvari.

- *Empatija* (kognitivna vještina)
Empatija se odnosi na osjetljivosti za mišljenje i osjećaje drugih osoba. To je način da posjetimo svijest drugih, kako bismo došli do informacija do kojih ne možemo doći drugim načinima. Ona komunikatorima omogućuje da dođu do informacija o drugima, koje zatim mogu upotrijebiti u izboru riječi, stila prezentacije i izboru strategija. Empatija nije

nužna u svim vrstama interpersonalne komunikacije, no ona uvijek može poboljšati komunikaciju i kompetenciju.

- *Slušanje* (bihevioralna vještina) Slušanje znatno povećava komunikacijsku kompetenciju. Malo je sposobnosti komunikatora na tolikoj cijeni kao sposobnost dobrog slušanja. Bez dobra slušanja, malo je koristi od zauzimanja društvenih perspektiva i samopraćenja. Da bi se komunikacija mogla prilagođavati potrebama drugih, njih se mora slušati. Svako može poboljšati svoje sposobnosti slušanja.

Zašto je važna dobra komunikacija u zdravstvu?

- komunikacija je temelj svakog međuljudskog odnosa;
- postizemo bolji odnos i povjerenje bolesnika;
- postizemo bolji odnos s drugim zdravstvenim radnicima, te ugodnu atmosferu na radnom mjestu;
- dobivamo bolje rezultate rada i zdravstvene njege za bolesnika;
- dobivamo veće zadovoljstvo radom.

Komunikacija u zdravstvu

- Interpersonalna komunikacija ostvaruje je na relaciji bolesnik (klijent) i zdravstveni profesionalci (ljekar, fizioterapeut, medicinska sestra). Ova komunikacija zasniva se na međusobnom povjerenju, uvažavanju, zaštiti identiteta pacijenta i ljekarske tajne, stručnosti i profesionalnosti te diskreciji.
- Timski rad i odnosi u zdravstvu, ponašanje pojedinaca u skupinama, nešto je više od ukupnog broja pojedinaca koji djeluju na vlastiti način. Kada su pojedinci u skupinama, ponašaju se drukčije nego kada su sami. Vrlo je važno definirati značenje pojma grupa.
- Grupa se definira kao dva ili više interaktivnih i međuovisnih pojedinaca udruženih u postizanju određenih ciljeva.
- Tim je manja skupina ljudi koji imaju zajednički cilj čije je postizanje moguće međusobnim upotpunjavanjem vještina i iskustava njegovih članova.
- Tim karakterizira veća komunikacija nego grupu.
- U timu se više uvažavaju mišljenja svih članova, dok je u grupi vođa dominantan i o njemu ovisi

koliko će se uvažiti mišljenje ostalih članova. Tim osim cilja mora imati jasnu i svrhu postojanja, a njegovi članovi u ostvarenju cilja međusobno tijesno sarađuju i u svojim zadacima se nadopunjuju.

Komunikacija na relaciji zdravstveni profesionalac – osoba koja koristi invalidska kolica

- Svaki zdravstveni profesionalac u komunikaciji s osobom koja se koristi funkcionalnim pomagalom (invalidskim kolicima) mora koristiti prostor koji je funkcionalan i pristupačan.
- Obaveza zdravstvenog profesionalca jeste da sjedi nasuprot klijenta u kolicima prilikom komunikacije, a ni slučajno da stoji, jer tada postaje “dominantan” u komunikaciji.
- Članovi obitelji i pratnja mogu koristiti proctor za pregled ukoliko je s time saglasan pacijent.
- Zdravstveni profesionalac direktne upite o zdravlju i problemima te stavovima uzima direktno od pacijenta, a ne od člana obitelji ili pratnje.
- Zabranjena je upotreba mobitela ili telefona za vrijeme razgovora ili intervjua s pacijentom.
- Tok komunikacije s klijentom mora imati uvod, razradu kliničkih, psiholoških ili ostalih problema od strane klijenta te krajnje odluke s jasno definiranim rokovima i terminima.
- Ne preporučuje se upotreba latinskih izraza ili drugih stranih izraza u razgovoru s pacijentom.
- Kraj intervjua i komunikacije završava pozdravom ili rukovanjem s pacijentom, s jasno dogovorenim sljedećim terminom pregleda.

Dekubitusi i njihov tretman

Doc. dr. sci. Sanela Salibagić

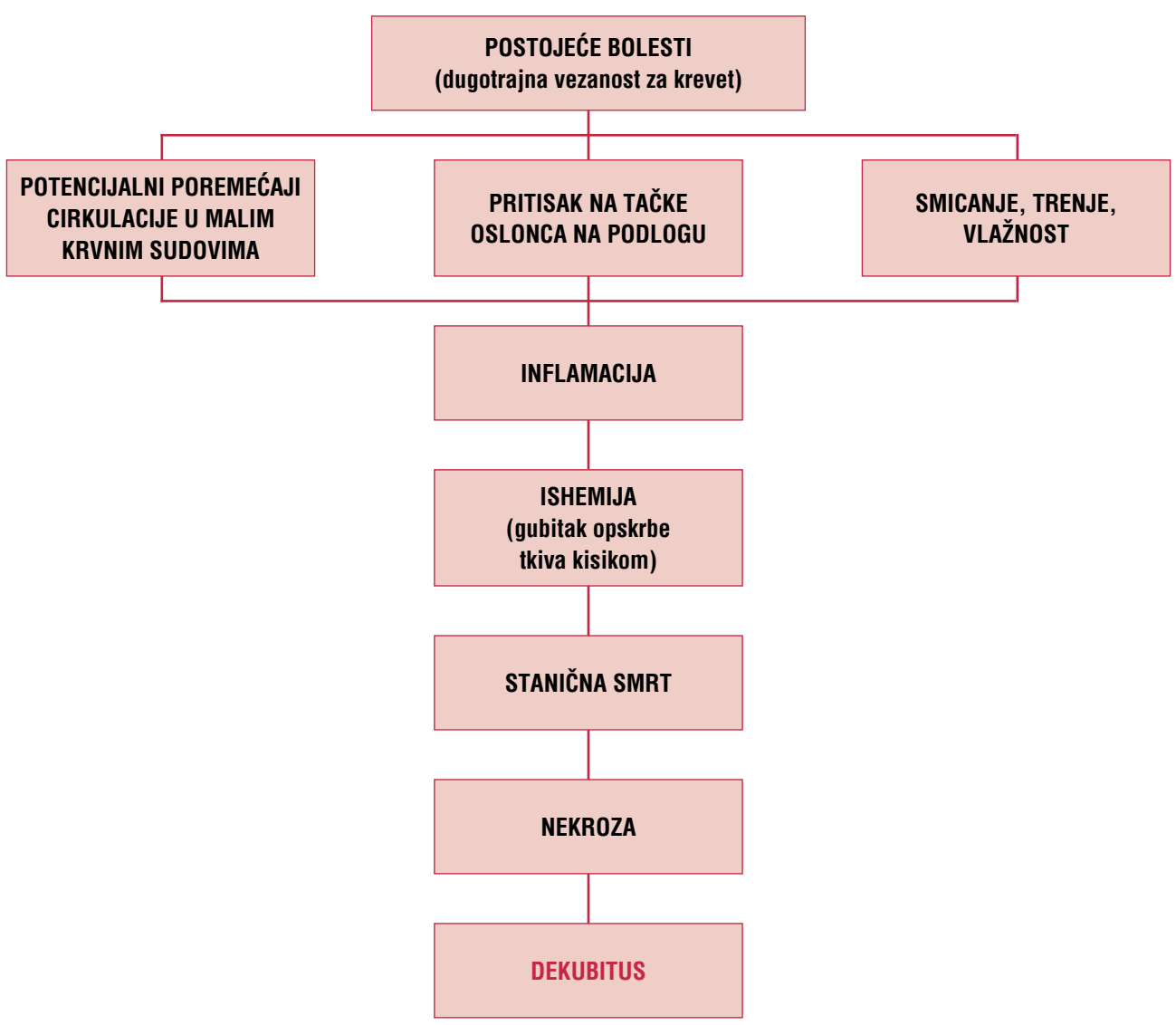
Prevenција njegove pojave i tretman dekubitusa vrlo su značajni pokazatelji kvaliteta bolničke usluge. Neophodnost redovnog okretanja, održavanje pacijenta suhim i čistim, poboljšanje općeg zdravstvenog stanja, redovita fizikalna terapija, elementi su koji preveniraju dekubitus ili omogućavaju njegovu

sanaciju i bez operativnog tretmana. Zanemareni ili neodgovarajuće tretirani dekubitusi mogu pacijenta dovesti u teška stanja sa smrtnim ishodom. Uvijek treba imati na umu mogućnost nastanka dekubitusa na svim onim dijelovima tijela kojima pacijent dolazi u kontakt s krevetom, što zahtjeva stalnu

kontrolu i brzu reakciju prilikom pojave prvog crvenila.

Prema definiciji EPUAP-a (European Pressure Ulcer Advisory Panel), dekubitus je lokalno oštećenje kože i potkožnih tkiva, nastalo usljed sila pritiska, sila smicanja ili trenja, odnosno njihovom kombinacijom.

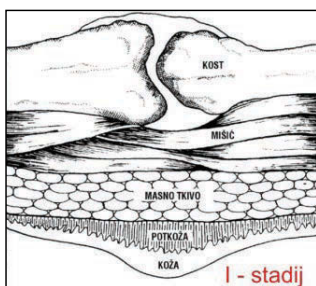
ALGORITAM NASTANKA DEKUBITUSA

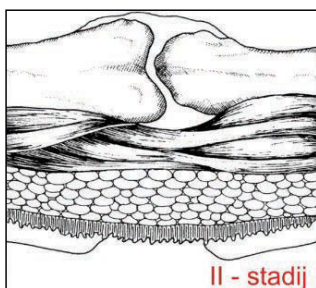
Klasifikacija dekubitusa

Dekubitusi ili dekubitalne ulceracije mogu se podijeliti u pet stadija prema obimu i dubini zahvaćenog tkiva.

- *I stadij* – koža crvena na mjestu pritiska na podlogu. Promijenjena boja kože traje duže od sat nakon okretanja pacijenta u drugu poziciju. Ovo je dekubitus početnog stadija. Osim okretanja i održavanja pacijenta suhim i čistim, i eventualne primjene zaštitnih obloga, nikakav poseban tretman nije neophodan.

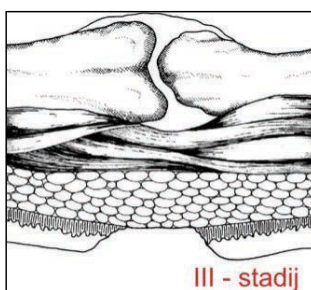

- *II stadij* – zahvaćena koža i mjestimično potkožno tkivo sa stvaranjem mjehura uslijed odvajanja površnih slojeva kože. Dekubitus u ovom stadiju bit će saniran čestim okretanjima, primjenom preparata za poboljšanje epitelizacije, primjenom svjetlosne terapije koja poboljšava prokrvljenost kože i aplikacijom obloga za izolaciju.

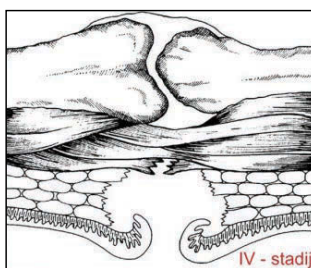

- *III stadij* – prodor dekubitusa u dublja tkiva, mišić je vidljiv, s nekrotičnim (mrtvim) slojevima

i često pratećom infekcijom. Ovakav dekubitus ima potencijal spontanog saniranja ako se iz više navrata skine nekrotično tkivo s dobrim ispiranjem i čišćenjem, uz preporučene higijenske mjere. Topikalni (lokalni) tretman može biti vrlo efektivan. Zasniva se na primjeni obloga za apsorpciju, izolaciju i zaštitu, primjenom vakuumske terapije (V.A.C. terapija) koja ubrzava spontano zacjeljivanje i već prethodno spomenute terapije svjetlom.

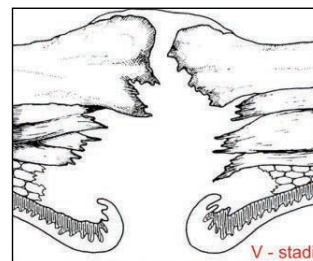

- *IV stadij* – opsežan dekubitus sa zahvaćenim mišićnim i koštanim tkivom i pratećom infekcijom. Dekubitus ovog stepena ima slabe mogućnosti za spontanu sanaciju. Operativni tretman najbolji je izbor. Pored toga, preporučene metode topikalnog (lokalnog) tretmana mogu biti vrlo efikasne i dovesti do sanacije i bez operativnog zahvata, ako se primjenjuju duži period (terapija svjetlom, vakuum terapija, obloge za apsorpciju, izolaciju i zaštitu).

- *V stadij* – ekstremno duboki, životnougrožavajući defekti

svih slojeva tkiva sa širenjem, infekcijom i nekrozom. Najbolja opcija je operativni tretman, s više faza skidanja mrtvog tkiva i primjenom antibiotika radi suzbijanja infekcije. Preporučene metode topikalne (lokalne) terapije mogu mnogo pomoći pri pripremi dekubitusa za operativni zahvat.

Načini tretmana dekubitusa

Dekubitalne ulceracije mogu se liječiti na dva osnovna načina. Izbor jednog ili drugog ovisi od opsega oštećenja tkiva, općeg stanja pacijenta, dostupnosti pojedinih metoda liječenja, kao i motiviranosti pacijenta za određene oblike tretmana.

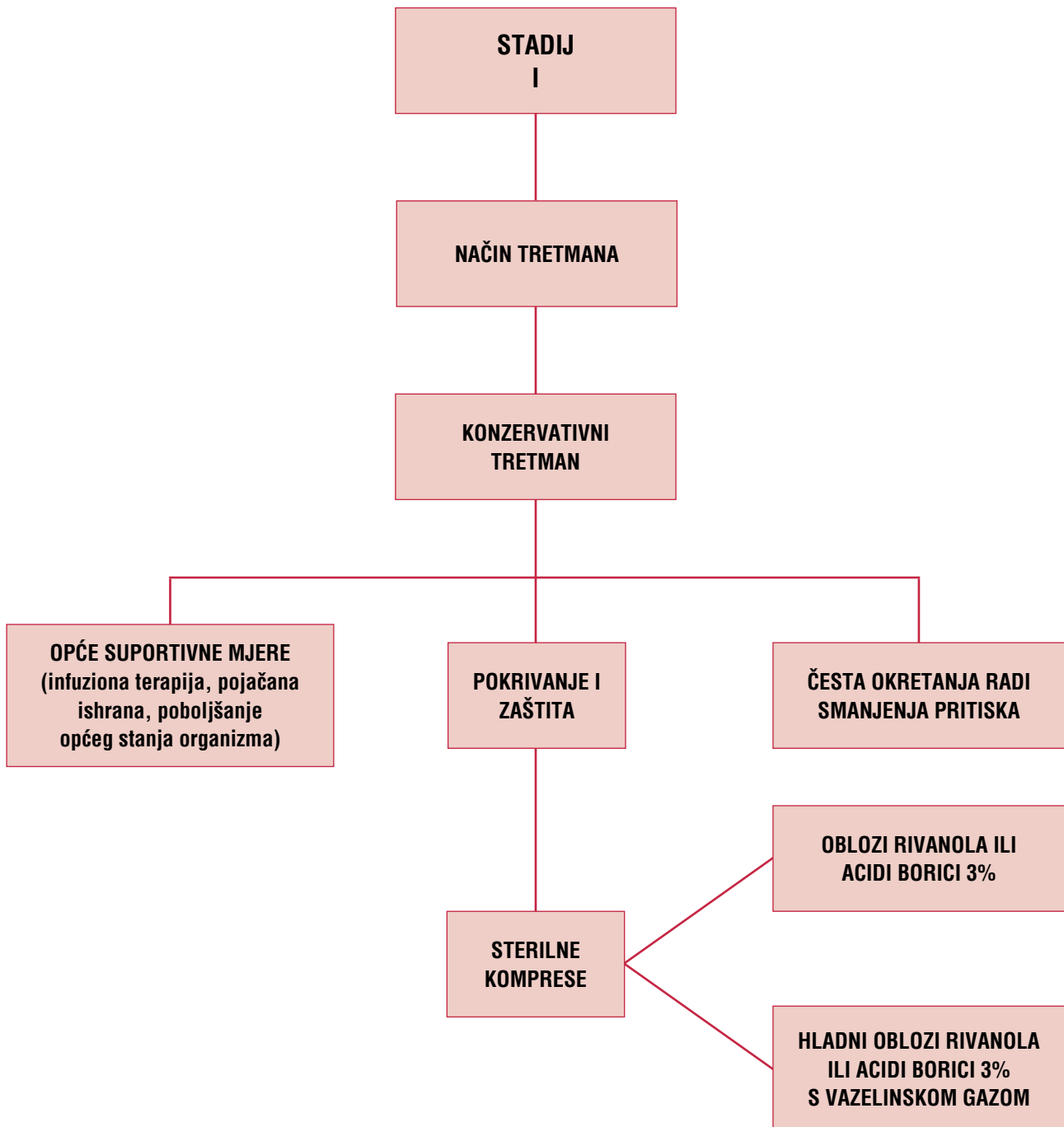
- *Konzervativni tretman* odnosi se na dekubituse u početnim stadijima (I i II). Osnova konzervativnog tretmana svodi se na redovna previjanja, česta okretanja pacijenta, higijensko-dijetetski režim, primjenu obloga u cilju stimuliranja spontanog zarastanja. Dekubitusi sa značajnijim oštećenjem tkiva (stadij III) mogu se tretirati na ovaj način, ali to podrazumijeva dugotrajnije liječenje i strogu primjenu preporučenih metoda. Konzervativni tretman može dati vrlo zadovoljavajuće rezultate i kod dekubitusa visokih stadija (IV i V), kada opće stanje pacijenta

onemogućava hirurški tretman. U takvim situacijama strogo pridržavanje mjera konzervativnog tretmana i prevencije nastanka novih dekubitusa na drugim regijama metoda su izbora za teške pacijente.

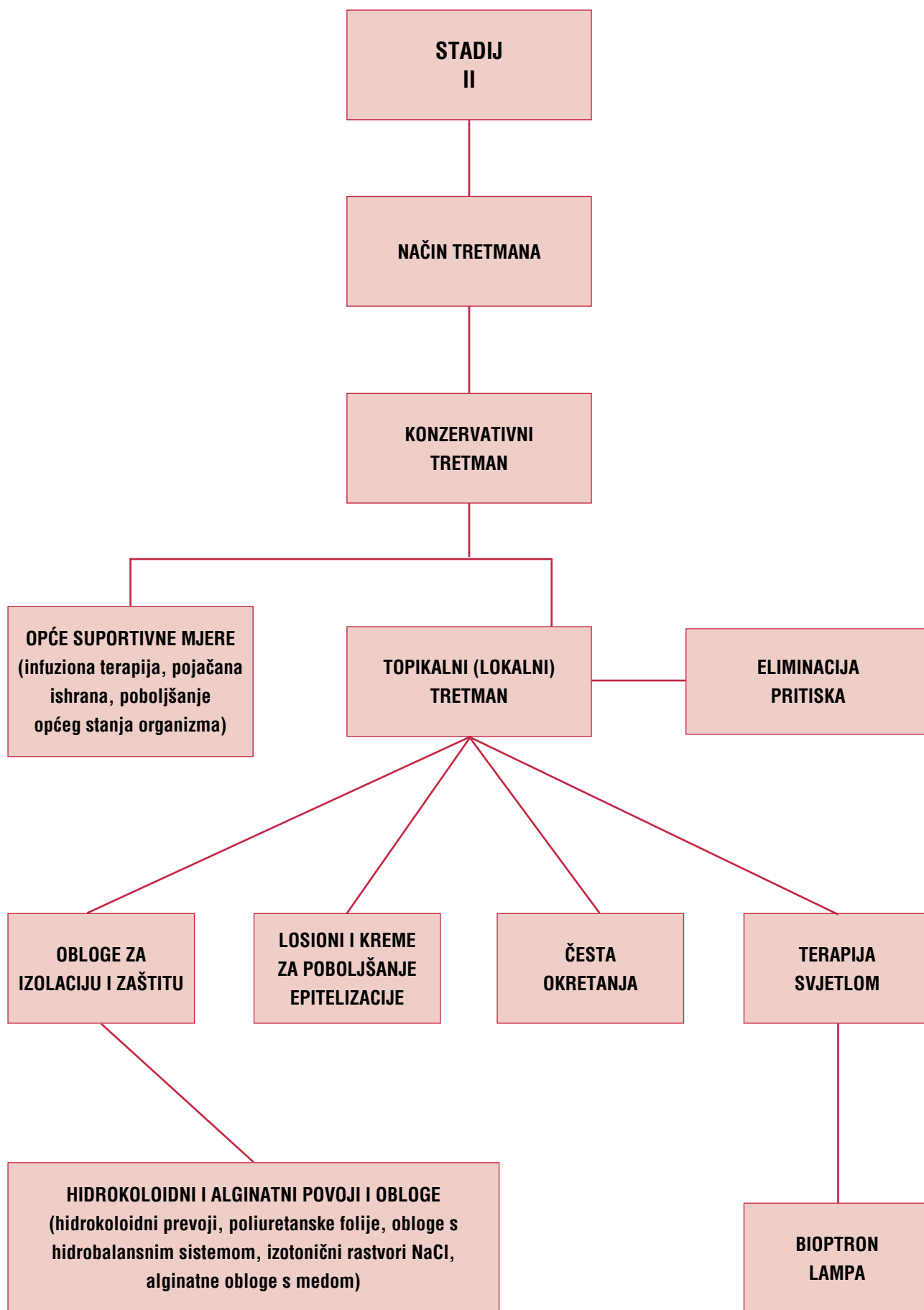
- *Operativni tretman* odnosi se na dekubituse visokih stadija (IV i V). Osnova operativnog tretmana primjena je različitih metoda rekonstrukcije (nadmještanja) tkiva zahvaćenog procesom. Ovaj tip

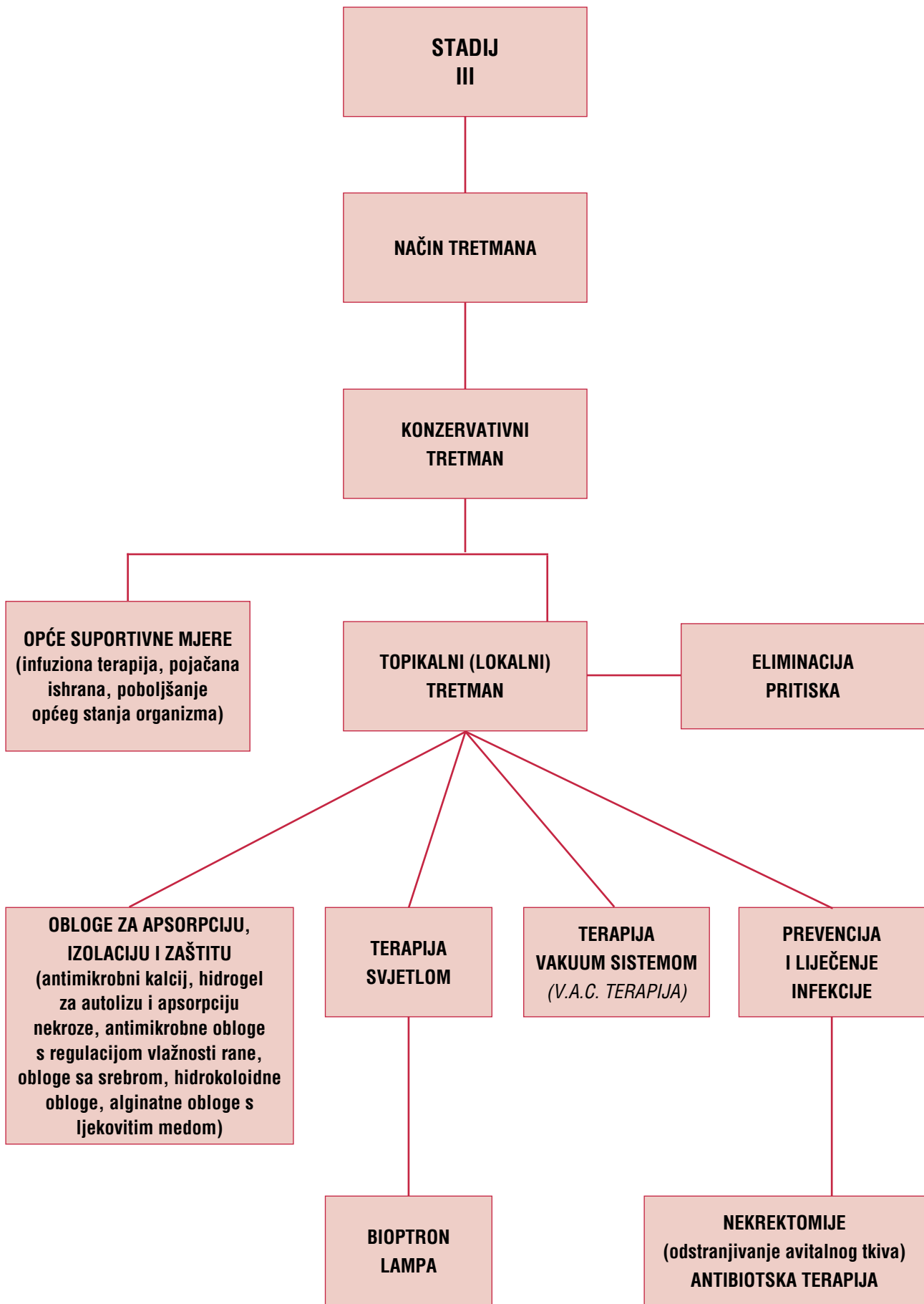
tretmana primjenjiv je kada su sve mogućnosti konzervativnog tretmana iscrpljene. Dobro opće stanje pacijenta i zadovoljavajuća kondicija preduvjeti su za dobar rezultat nakon operacije.

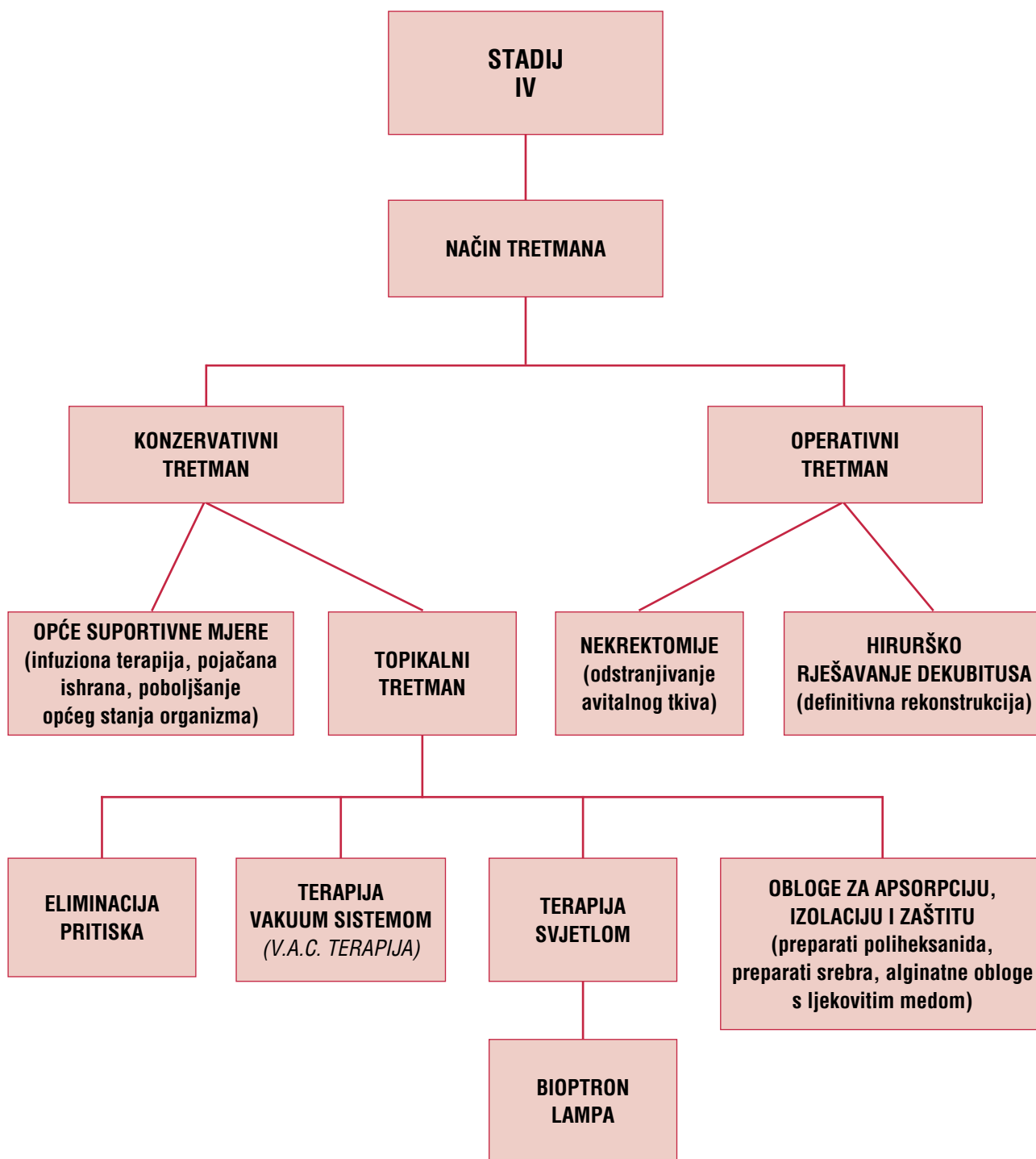
ALGORITAMSKA PREZENTACIJA NAČINA TRETMANA DEKUBITUSA PREMA ODREĐENOM STADIJU

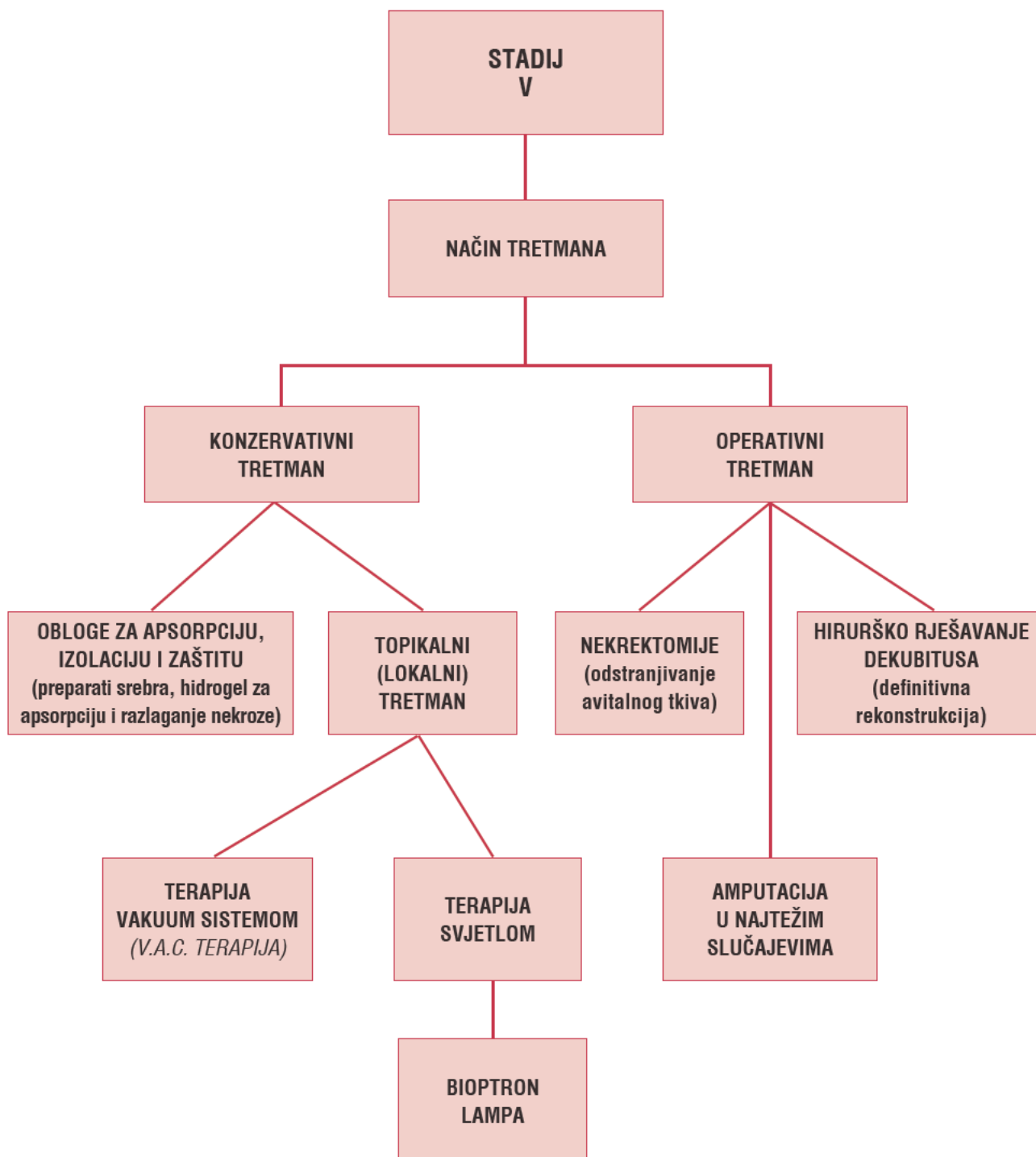
Posmatranje problema dekubitusa sa stanovišta prevencije i podizanja nivoa svijesti i zdravstvene njege rezultirat će poboljšanjem općeg stanja pacijenata privremeno ili trajno vezanih za krevet.

Prevencija nastanka dekubitusa je najbolji način poboljšanja zdravstvene usluge. Liječenje

dekubitusa može biti vrlo jednostavno u početnim stadijima, kao što i opsežni dekubitusi, s razaranjem mišićnog i koštanog tkiva, mogu predstavljati kompleksan medicinski problem. U nekim slučajevima, i pored preuzetih mjera prevencije i kvaliteta zdravstvene njege, uz svu suportivnu terapiju,

teško opće stanje pacijenta rezultira nastankom dekubitusa. Kod procjenjivanja cjelokupnog statusa pacijenta, ova mogućnost ne smije biti zanemarena. Rana vertikalizacija pacijenta, ako je moguća, i uključivanje fizikalne terapije, znatno skraćuju oporavak i utječu na jačanje općeg stanja

S tog stanovišta, više ljekara različitih specijalnosti trebaju biti uključeni u proces oporavka:

- specijalista porodične medicine s patронаžnim službama,
- internista,
- plastični hirurg,
- fizijatar.

Uloga porodice, kao i sredine u kojoj pacijent živi, neizostavan je faktor u kvalitetu psihofizičkog oporavka.

Kvaliteta zdravstvene njege, uz angažman dovoljnog broja medicinskog kadra, s edukacijom, treba rezultirati takvim

standardima da dekubitus bude izuzetak, a ne pravilo kod teških pacijenata. Edukacija porodice, lakša dostupnost antidekubitalnih dušeka i različitih tipova obloga kojima se saniraju dekubitusi i u podmaklim stadijima, znatno će reducirati njihov nastanak.

Humaniziranje javnih objekata

Prof. dr. Emir Fejzić, dipl. ing. arb

Dr. Irma Fejzić, dipl. ing. arb

Arhitektonskih barijera specifičnih za javne objekte tek je nekoliko. Tri među njima ipak zavrjeđuju nešto malo više opće pozornosti. Prvu čine prilazi javnim, ali i svim drugim objektima izuzev stambenih, drugu različite vrste pultova i šaltera, a treću sale, dvorane, gledališta i tribine

Pojam *javni objekti* teško je jasno i kratko definirati. Pojedini teoretičari arhitekture u njih ubrajaju sve gradnje osim stambenih.

Shodno gornjem, u javne objekte, između ostalih, ubrajaju se:

- komunalni objekti,
- administrativni i upravni objekti,
- obrazovni objekti,
- objekti socijalnih ustanova,
- zdravstveni objekti,
- trgovački objekti,
- ugostiteljski objekti,
- objekti za sport i rekreaciju,
- objekti kulture.

Iako u nabranju nisu spomenuti saobraćajni objekti – željeznički, autobuski, aerodromski i brodski putnički terminali – i oni sasvim sigurno pripadaju ovoj skupini. Iz ovog obuhvata su, osim stambenih, izuzete, ali iz drugih razloga, još jedino industrijske i poljoprivredne zgrade, tj. različiti privredni objekti.

Mogućnost pristupa javnim objektima od izuzetnog je značaja

osobama umanjениh tjelesnih mogućnosti. Oni u njima udovoljavaju svojim materijalnim, zdravstvenim i duhovnim potrebama. Omogućili im se da to samostalno obavljaju, njihov život značajno dobija na kvaliteti, a oni samopouzdanje neophodno u sučeljavanju s poteškoćama na koje svakodnevno nailaze. Rezultati su psihološke prirode i ogledaju se u buđenju svijesti o vlastitoj vrijednosti, saznanju da društvena zajednica vodi brigu o svim svojim članovima, kao i, posljedično tome, osjećaju pripadnosti toj zajednici. Sve navedeno od iznimnog je značaja i za samu društvenu zajednicu.

Najveći dio problema pristupnosti javnim objektima moguće je apsolvirati općim eliminiranjem urbanističkih i elementarnih i složenih arhitektonskih barijera. Ako se na ispravan način projektiraju vrata, stepeništa, kosine, rukohvati, javni sanitarni čvorovi i liftovi, tada za razrješavanje preostaje još nekoliko elemenata specifičnih za javne objekte, kao i neki detalji, o kojima se, apo-

strofirajući pojedine vrste gradnje, mora individualno govoriti.

Međutim, od posebne je važnosti, i stoga je to neophodno naglasiti, da javni objekti, *posebice oni u kojima se duže boravi* (obrazovni, zdravstveni, sportski, rekreativni, administrativni, upravni itd.), ne mogu biti djelomično, tj. u nekom procentu pristupni. Obrazovni objekt (npr. fakultet) u kojeg korisnik invalidskih kolica može samostalno ući i njime se samostalno kretati, ali nema prilagođenog sanitarnog čvora, u suštini je nepristupačan objekt. Ocjenjivati pristupnost ovakvog sadržaja sa 80% ili 90% od sveobuhvatne potpuno je deplasirano, jer nepostojanje jednog elementa, u ovom slučaju sanitarnog čvora, poništava sva ostala postignuća. Dakle, javni objekti jesu ili nisu pristupni. Sredine nema.

Arhitektonske barijere specifične za javne objekte

Arhitektonskih barijera specifičnih za javne objekte tek je nekoliko. Tri među njima ipak

zavrjeđuju nešto malo više opće pozornosti. Prvu čine prilazi javnim, ali i svim drugim objektima izuzev stambenih, drugu različite vrste pultova i šaltera, a treću sale, dvorane, gledališta i tribine.

Pristup javnim objektima

U Bosni i Hercegovini, a tako je i u širem okruženju, u svrhu pristupa javnim objektima, postala je uobičajena upotreba različitih stepenišnih platformi. Autori smatraju da to jeste jedan od mogućih načina rješavanja navedenog problema, ali ni u kom slučaju povoljan, a još manje najbolji. Njemu bi se trebalo pribjegavati u krajnjoj nuždi i kada ni jedno drugo rješenje ne dolazi u obzir.

Naime, stepenišne platforme su iz više razloga komplicirane i nepovoljne za samostalnu upotrebu. Najprije, korisnik mora znati upravljati njima. Kako ih ima mnogo različitih, za to je, ako se koriste prvi put ili se to čini rijetko, najčešće neophodna stručna pomoć. Budući da su smještene izvan objekta i izložene atmosferilijama, obično su pokrivene platnenim ili limenim zaštitnim plaštevima, koje (neko) prije upotrebe treba ukloniti (sl. 1 i 2). Često se dešava i da su isključene iz strujnog napajanja, a redovito je, da ne bi bile nekritički korištene, za aktiviranje neophodan odgovarajući kontaktni ključ. Sve nabrojano mogućnost njihovog samostalnog korištenja čini upitnom.

Zbog svega navedenog pristup deniveliranim ulazima u javne objekte najbolje je, gdje za to postoji i najmanja mogućnost, realizirati najjednostavnijim sredstvima – kosinama (sl. 3). One, ako

su pravilno projektirane, omogućavaju osobama umanjениh tjelesnih mogućnosti potpuno samostalno korištenje. Uz to, njihovu upotrebu, u odnosu na stepeniце, preferiraju i zdravi, tako da je korist višestruka.

Svakako je neophodno naglasiti i to da se, estetski posmatrano, a što je od posebne važnosti za arhitekте, kosine mogu bolje uklopiti u okruženje od stepenišnih platformi.

Sl. 1. Pristup stepenišnom platformom Glavnoj pošti u Sarajevu

Pultovi i šalteri

Javni objekti, premda funkcijom veoma različiti, imaju zajedničku karakteristiku u tome što moraju komunicirati s komitentima. Komuniciranje s komitentima bilo koje vrste i po bilo kojoj osnovi u ogromnoj većini slučajeva obavlja se preko pultova sa ili bez šalterskih pregrada. Da bi na zadovoljavajući način mogli odgovoriti svojoj funkciji,

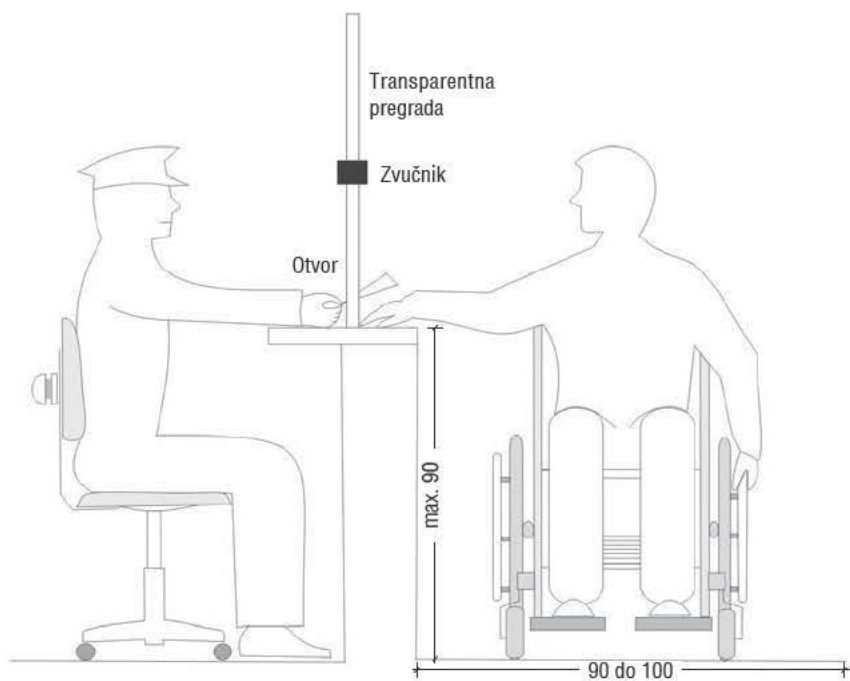

Sl. 2. Pristup stepenišnom platformom Zavodu zdravstvenog osiguranja Kantona Sarajevo – filijala Stari Grad

Sl. 3. Pristup kosinom apoteci (primjer iz Sarajeva)

Sl. 4. Profil i dimenzije prolaznog pulta kojeg mogu koristiti i osobe u invalidskim kolicima

Sl. 5. Frontalni pult kojeg mogu koristiti osobe u invalidskim kolicima

posebice kada je riječ o korisnicima invalidskih kolica, pultovi moraju biti na određeni način profilirani i dimenzionirani.

Iako ih ima različitih vrsta i tipova, prvo i najvažnije za pultove jeste to da njihova radna ploča ni u kojem slučaju ne smije biti na visini preko 90 cm. Ako postoji i šalteraska pregrada, ona mora biti prozirna i imati otvor ili zvučnik u visini lica

korisnika invalidskih kolica, a u dnu otvor za kontakt (sl. 4).

Ako se pultu ne prilazi frontalno (sl. 5), već se kraj njega prolazi (sl. 4), kakav je slučaj na biletarnicama prometnih autobuskih i željezničkih stanica, ili šalterima za prodaju ulaznica na velikim sportskim i drugim objektima, širina prolaza morala bi biti dostatna za komotan prolaz invalidskim

kolicima, tj. ne manja od 90 cm, a bolje 100 cm. Pultovi pred kojima je zadržavanje duže i kojima se zbog toga prilazi frontalno, kakav je slučaj u različitim vrstama manjih klasičnih prodavnica, te uslužnim (bankama, poštama, turističkim agencijama, administrativno-upravnim objektima itd.) i zanatskim sadržajima, u svom donjem dijelu morali bi imati prostor – nišu – za invalidska kolica ili barem udubljenje za noge njihovog korisnika (sl. 6).

Posebnu vrstu pultova predstavljaju kase za plaćanje kupljene robe u pojedinim vrstama velikih trgovačkih objekata kakvi su samoposluge, supermarketi, veliki prodajni centri i sl. Riječ je o prolaznom uređaju čija bi širina morala biti dostatna za komotan prolaz invalidskim kolicima, tj. ne manja od 90 cm, a bolje je 100 cm. Pokretna traka, na koju se stavljaju kupljeni artikli, ni u kojem slučaju ne bi smjela biti na visini višoj od 90 cm od poda (sl. 7 i 8). Na posljednjem dijelu pulta, na kojem se gomila plaćena roba, trebala bi biti instalirana kuka ili ugrađena udubljena zakačka za kačenje jedne ručke cekera odnosno vrećice. Ona pomaže da ih se jednom rukom drži otvorenima, dok se drugom ubacuje roba. Bilo bi to od koristi svim kupcima.

Sale i dvorane

Veliki broj javnih objekata, koji služe okupljanju većeg broja ljudi – obrazovni, administrativni, objekti kulture i zabave, sportski objekti itd. – posjeduju predavaonice, sale, dvorane, amfiteatre i slične prostore opremljene redovima sjedišta, gledalištima i(li) tribinama. Svi oni morali bi biti pristupačni osobama umanjene tjelesne mogućnosti, a među njima i korisnicima invalidskih kolica.

Najjednostavniji način da se predavaonice, sale za bankete i slični

sadržaji načine takvim jeste taj da ih se ne oprema teškim i za pod pričvršćenim namještajem. Stolovi i stolice u njima trebaju biti lagani i mobilni, jer to omogućava formiranje različitih organizaciono-funkcionalnih postavki. U tom smislu karakteristična je foto-ponuda nekih hotela u Sjedinjenim Američkim Državama (sl. 9), ali u novije vrijeme i u Bosni i Hercegovini (npr. hotel *Hollywood* na Ilidži kod Sarajeva). Oni nude prazne prostrane dvorane, koje su stoga fleksibilne, pa ih je moguće konfigurirati prema konkretnim zahtjevima zakup(a)ca (sl. 10). Jasno je da to omogućava svaku vrstu prilagođavanja potrebama osoba umanjjenih tjelesnih mogućnosti, počevši od povećavanja razmaka među redovima stolica kod klasične dispozicije, do ostavljanja slobodnih mjesta za invalidska kolica kod takvog ili bilo kojeg drugačijeg načina organiziranja prostora.

Situacija je nešto zamršenija kod namjenskih dvorana, kakve su pozorišne, kino i sale u domovima kulture, sudnice, univerzitetski, scenski i drugi amfiteatri i sl., kod kojih je organizaciona konfiguracija uvijek jednaka, a namještaj (stolice, klupe, različite pregrade i sl.) pričvršćen za pod. U njima je, kada je gledalište u pitanju, za invalidska kolica potrebno ostaviti slobodna mjesta na početku redova, u blizini ulaznih vrata, u jednakom nivou s njima i prilaznim komunikacijama (sl. 11). Dovoljno je da je takvih mjesta 1% plus jedno. Također je, zbog drugih kategorija osoba umanjjenih tjelesnih mogućnosti, poželjno povećati razmak između pojedinih redova sjedišta, tako da oni koji sjede ne moraju ustajati dok drugi prolaze.

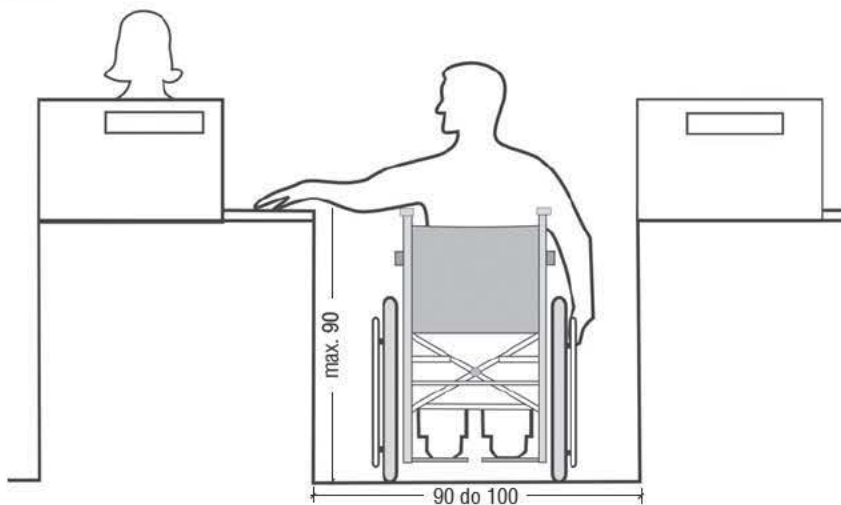
Dvorane koje se izdvajaju povećanom složenosti i zahtjevima za jednakopravnošću svih prisutnih, jesu sudnice. Problem pristupnosti

Sl. 6. Pult kojemu se pristupa frontalno

Sl. 7. Pokretna traka, na koju se stavljaju kupljeni artikli

Sl. 8. Profil i dimenzije kase za plaćanje kupljene robe u trgovačkim objektima koju mogu koristiti i osobe u invalidskim kolicima

Sl. 9. *Fleksibilna sala za bankete*

Sl. 10. *Jedna od mogućih postavki fleksibilne sale za bankete*

Sl. 11. *Slobodan prostor u sali s redovima sjedišta, određen za invalidska kolica*

ovoj vrsti sadržaja u Sjedinjenim Američkim Državama aktualiziran je nedavno. Trenutačno se u ovoj zemlji sudnice svih nivoa, shodno odgovarajućim preporukama, nastoje prilagoditi nesmetanoj upotrebi za osobe umanjene tjelesne mogućnosti, prije svega korisnicima invalidskih kolica i slijepima, i to u svim njihovim funkcionalnim dijelovima. Naime, sudnice su karakteristične zbog toga što je u njima neophodno, bar u sjevernoameričkom pravosudnom sustavu, a tako je u sve većoj mjeri i drugdje, osigurati mjesta članovima porote (sl. 12), kao i posebnu poziciju osobama koje daju iskaze: svjedocima, vještacima, optuženim itd. (sl. 13). Ove prostorno-funkcionalne tačke bi u sudnicama u svakom slučaju trebale biti pristupne. Novi američki propisi nalažu da i ostale pozicije u sudačkoj sali – sudijâ, zapisničarâ, ostalih sudskih službenika, tužiteljâ, optuženih, njihovih advokata itd. – također budu pristupne. Ipak, u ovom momentu potpuna pristupnost, koja uključuje i onu invalidskim kolicima, zahtjeva se samo za onaj dio sudnice u kojem sjedi publika. U tom smislu mjesta za invalidska kolica potrebno je osigurati uz ulazna vrata sudnice i na početku redova za sjedenje, pri čemu razmak između samih redova i redova i kolica mora biti takav da omogućava nesmetan prolaz zdravima, ali i ostalim kategorijama osoba umanjene tjelesne mogućnosti (posebice korisnicima štapa ili štaka, trudnicama i sl.) (sl. 14 i 15).

Trgovački objekti

Trgovački objekti među najznačajnijim su i najraznovrsnijim i najbrojnijim grupama javnih objekata. U njih svrstavaju manje prodavnice za različite vrste robâ,

samousluge, supermarketi i hipermarketi, robne kuće, manji i veći trgovački centri, zatvorene i otvorene pijace, bazari, specijalizirani prodajni saloni (automobila, namještaja, elektronike...) i mnogi drugi prostori u kojima se trguje.

Pitanje pristupnosti trgovačkim objektima, zbog njihove izrazite raznovrsnosti, u prvi mah čini se složenim i teško rješivim. Međutim, ako se prethodno realiziraju osnovna pravila eliminiranja arhitektonskih barijera, pod čim se podrazumijeva razrješavanje problema parkiranja, pristup objektu i ulaska u njega (sl. 16), kretanja u horizontalnom i vertikalnom smislu i prilagođavanja sanitarnih čvorova, tada je za postizanje potpune pristupnosti trgovačkim objektima potrebno obratiti pažnju tek na nekoliko dodatnih detalja. Ti detalji odnose se na:

- komuniciranje unutar pojedinih prodajnih zona i odjeljenja unutar trgovačkih objekata, odnosno dimenzioniranje saobraćajnica između izložene robe i
- pravilno oblikovanje i dimenzioniranje prodajnih policama.

U Sjedinjenim Američkim Državama smatraju da je jedan od osnovnih elemenata pristupnosti trgovačkim objektima i ljubazan i susretljiv odnos uposlenog osoblja prema osobama umanjnih tjelesnih mogućnosti.

Dimenzioniranje saobraćajnica između izložene robe osjetljivo je pitanje, ovisno o veličini i kvalitativnom nivou prodajnog objekta, kao i o vrsti robe koja se prodaje.

Komunikacije u većim i luksuznijim prodavnicama u principu se rade širim negoli one u manjim i niže rangiranim prodajnim objektima jednake vrste.

Uz to, roba koja se prodaje može biti sitnija ili krupnija, manje ili

Sl. 12. Pristupne pozicije porotnika

Sl. 13. Pristup kosinom mjestu za davanje iskaza

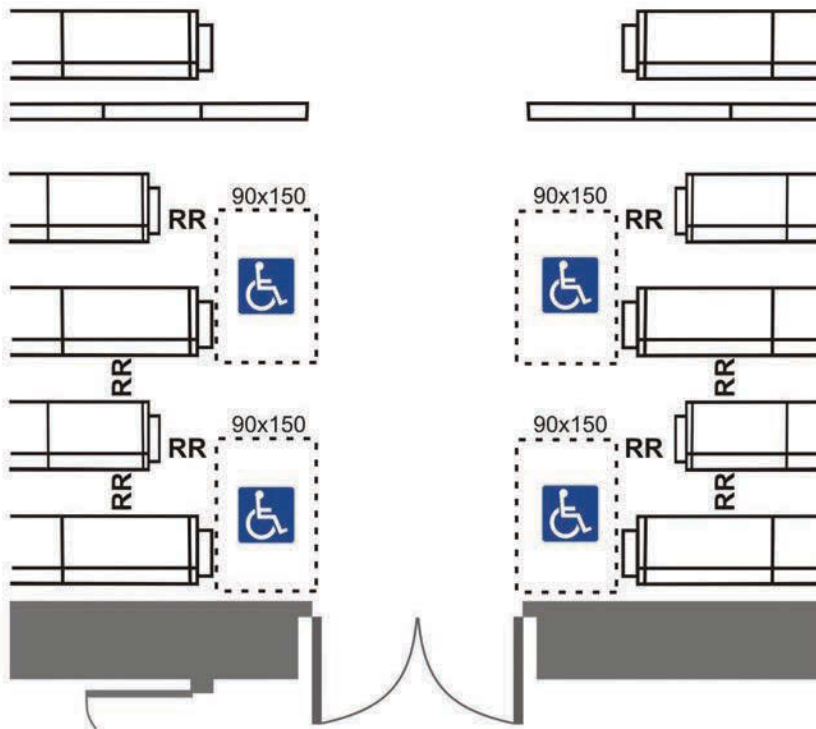
više luksuzna. U principu, police za sitniju i manje luksuznu robu raspoređuju se gušće. Pretjerivanje u tome vodi nemogućnosti prolaska invalidskim kolicima između njih, odnosno nepristupnosti prodajnog prostora. Tome često nisu krivi samo projektanti, koji se u pravilu drže propisanih i dobro poznatih normativa, nego i trgovci, koji zbijenijim slaganjem robe nastoje stvoriti privid bolje ponude i bogatstva prodavnice.

Uzrok nedovoljnom razmaku među policama može biti i

rekonstrukcija i prenamjena malih, tijesnih objekata druge vrste.

Pristupan prodajni prostor mora imati široke međuodjeljske i unutarodjeljske komunikacije (sl. 17), mora biti veoma dobro osvijetljen i vizuelno prozračan. Roba mora biti jasno označena, a cijene istaknute i Braillevim pismom. Podloga kojom se kreću invalidska kolica mora biti tvrda i glatka, bez prostrtih debelih i mekih podnih obloga.

Pravilno oblikovanje i dimenzioniranje, tj. forma, veličina, karakter i ukupni dizajn policama za izlaganje

Sl. 14. i 15. Sudnica koju mogu upotrebljavati i lica u invalidskim kolicima

Sl. 16. Pravilan prilaz trgovačkom objektu – IKEA, Hollywood Exchange, Los Angeles

ovisi o vrsti i karakteru robe koja se na njima nudi. Potpuno je, naime, jasno da povrće i nakit, ili obuća i bijela tehnika, ili elektronika i alati, neće biti izlagani niti na približno sličan način. Bez obzira na to, sredstva izlaganja, bili to regali, police, vitrine, horizontalni ili vertikalni hladnjaci itd., moraju biti tako osmišljeni da nisu previsoki i preduboki te da omogućavaju dohvat i licima u invalidskim kolicima (sl. 18).

Važan elemenat koji bi osobama umanjene tjelesne mogućnosti trebao biti ponuđen u samouslužnim trgovačkim objektima jesu kolica za kupovinu (sl. 19). Uobičajene korpe za odlaganje odabrane robe nisu pogodne korisnicima invalidskih kolica jer ih oni moraju držati u krilu (sl. 20). To je nepovoljno jer ometa upravljanje kolicima i otežava dohvaćanje druge željene robe, a može uzrokovati i njeno prosipanje, što može biti veoma opasno i neugodno (poput ispadanja stvari iz korpe i razbijanja boca). Uz korpe i standardna kolica za kupovinu, svaki trgovački objekt samouslužnog tipa trebao bi imati i određeni broj posebno prilagođenih kolica, koja se mogu kačiti na invalidska kolica (sl. 21). U prodajnim objektima, posebice u Sjedinjenim Američkim Državama, često umjesto ovog nude rješenje u vidu malih električnih skutera s integriranom korpom. Oni su pogodni za većinu grupa nemoćnih lica, ali ne i za korisnike invalidskih kolica, od kojih zahtijevaju dvostruko komplicirano prebacivanje, što bitno ograničava samostalnost njihove upotrebe.

U prodavnicama odjeće, u kojima je neophodno probati ono što se želi kupiti, potrebno je bar jedan boks prilagoditi i napraviti ga takvim da se u njega može ući invalidskim kolicima. U njemu je potrebno postaviti i odgovarajuće rukohvate, klupu i ogledalo.

Ljubazan i susretljiv odnos uposlenog osoblja jedan je od elemenata kojima *ADA* (Americans with Disabilities Act) ocjenjuje pristupnost trgovačkih objekata osobama umanjnih tjelesnih mogućnosti. Od uposlenih se traži da budu od pomoći nemoćnim u svim situacijama, počev od odabira artikala, njihovog nošenja do blagajne, plaćanja i pakovanja, do iznošenja iz prodavnice i smještanja u vozilo kojim je nemoćno lice došlo u kupovinu.

Sl. 17. Pravilno dimenzionirane međuođjeljske i unutarodjeljske saobraćajnice

Objekti kulture

Objekti kulture sami za sebe predstavljaju veoma šaroliku grupu javnih gradnji. Njihovo prilagođavanje nemoćnim licima identično je onome ostalih objekata iz te grupe. Iznimku čine izložbeni i muzejski prostori, kod kojih je specifičnost vezana za same eksponate, a što se odnosi na slijepo osobe.

Sl. 18. Pravilno određene visina polica za izlaganje robe

Zaključak o humaniziranju javnih objekata

U javne objekte, osim već spomenutih, svrstavaju se i mnoge druge vrste i grupe objekata. Među njima su i javne garaže, čekaonice, javni WC-i, kiosci, turističke agencije, pošte, banke itd. Njihove korisničke specifičnosti razlikuju su od jedne do druge podvrste.

Javne garaže služe mirovanju putničkih automobila. U prizemlju mogu imati i različite druge sadržaje. Pristupnost garažnom dijelu objekta rješava se standardnim načinom za spratne objekte. Lift odgovarajućih karakteristika mora biti postavljen samo uz jednu – glavnu vertikalnu. Specifikum ove vrste objekata jesu mjesta za parkiranje. Administriranje prilikom dolaska po putnički automobil rješava onako kako se to čini i u svim drugim administrativnim

Sl. 19. Kupovina bez kolica za kupce

Sl. 20. Standardne korpe za kupce nisu pogodne korisnicima invalidskih kolica

Sl. 21. Kolica za kupce, koja se mogu (za)kačiti za invalidska kolica

objektima. Na javnoj garaži potrebno je naznačiti da je pristupna.

Čekaonice služe čekanju bilo koje vrste: na odlazeći voz, na prijem kod ljekara ili na bilo šta drugo. Pristupnost čekaonicama, s obzirom na to da je u pravilu riječ o gabaritnim i namještajem rijetko popunjenim prostorijama, nije teško rješiva. Pravilnim tretmanom osnovnih urbanističkih i arhitektonskih prepreka problem pristupnosti ovoj vrsti objekata najčešće je u potpunosti apsolviran.

Nivo složenosti problema pristupnosti *auto-servisima* i *benzinskim pumpama* sličnog je nivoa kao i kod čekaonica. I u ovom slučaju pravilnim tretmanom osnovnih urbanističkih i arhitektonskih barijera problem pristupnosti najčešće se može u potpunosti razriješiti.

Pitanje pristupnosti *javnim WC-ima* može se pokazati veoma kompliciranim. Razlog tome je taj što se ovi sadržaji nastoje skloniti od pogleda i u pravilu se rade u zabačenim uličicama ili u sutereni-ma različitih objekata. Da bi javni WC-i bili pristupni, mora im se riješiti prilaz (što uključuje završni sloj prilaznih komunikacija, trotoare, kosine, liftove, vrata itd.) i po jedna kabina u okviru obje spolne skupine mora biti napravljena prilagođenom. Problem u prvi mah može izgledati jednostavnim, ali, s obzirom na najčešće skučen prostor koji projektantu stoji na raspolaganju, to uopće nije tako.

Javnih objekata, osim dodatno pobrojanih, ima još cijeli niz različitih vrsta, tipova i podtipova. Sve njih nije moguće obuhvatiti ovim pregledom. Ono što je važno znati jeste to da je kod velike većine njih, i veliku većinu problema vezanih za njihovu pristupnost, moguće razriješiti uklanjanjem osnovnih urbanističkih i arhitektonskih barijera.

“ERASMUS+” – Projekt: Povezivanje mladih za sigurnost prometa na cestama

Područje obrazovanja, osposobljavanja, mladih i sporta može znatno pridonijeti rješavanju glavnih socioekonomskih izazova s kojima će se Evropa suočavati do kraja desetljeća, kao i provedbi evropske politike za rast, radna mjesta, jednakost i socijalnu uključenost

Šta je “Erasmus+”

“Erasmus+” je program Evropske unije u području obrazovanja, osposobljavanja, mladih i sporta za razdoblje 2014–2020. godine (*Uredba (EU) br. 1288/2013 Evropskog parlamenta i vijeća od 11. prosinca 2013. o uspostavi programa “Erasmus+”: programa Unije za obrazovanje, osposobljavanje, mlade i sport.*)

Područje obrazovanja, osposobljavanja, mladih i sporta može znatno pridonijeti rješavanju glavnih socioekonomskih izazova s kojima će se Evropa suočavati do kraja desetljeća, kao i provedbi evropske politike za rast, radna mjesta, jednakost i socijalnu uključenost. Borba protiv rastuće nezaposlenosti, posebno među mladima, postala je jedna od najhitnijih zadaća evropskih vlada. Previše mladih

ljudi prerano napušta školovanje i postoji rizik da će ostati nezaposleni i socijalno marginalizirani. Ista opasnost prijeti i velikom broju odraslih niskokvalificiranih radnika. Tehnologija mijenja način funkcioniranja društva i stoga je potrebno osigurati korištenje tehnologije na najbolji mogući način. Preduzeća u Evropskoj uniji moraju postati konkurentnija uz pomoć talenta i inovacija. Evropi trebaju društva koja karakterizira veća kohezija i uključenost kako bi se građanima omogućilo aktivno sudjelovanje u demokratskom životu. Za prevenciju nasilne radikalizacije kod mladih ključni su obrazovanje i rad, kojima se promoviraju zajedničke evropske vrijednosti te potiču socijalna integracija i unapređenje međukulturalnog razumijevanja i osjećaja

pripadnosti zajednici. “Erasmus+” važan je instrument za promoviranje uključenosti ljudi koji su u nepovoljnijem položaju.

Drugi se izazov odnosi na razvoj društvenog kapitala među mladim ljudima, osnaživanje mladih i njihovu sposobnost da aktivno sudjeluju u društvu, u skladu s odredbama Ugovora iz Lisabona o poticanju sudjelovanja mladih ljudi u demokratskom životu u Evropi. Ti se problemi, također, mogu rješavati neformalnim aktivnostima učenja, čiji je cilj jačanje vještina i sposobnosti mladih i njihovog aktivnog građanstva. Osim toga, organizacijama mladih i osobama koje rade s mladima potrebno je omogućiti prilike za osposobljavanje i saradnju u cilju razvoja stručnosti te evropske dimenzije rada s mladima.

Snažnim sistemima obrazovanja i osposobljavanja mladih te odgovarajućim politikama može se pridonijeti rješavanju tih problema jer se građanima osiguravaju vještine potrebne na tržištu rada i u privredi, a istovremeno im se omogućuje da imaju aktivnu ulogu u društvu i da ostvare osobno ispunjenje. Reformama u području obrazovanja, osposobljavanja i mladih ostvaruje se veći napredak u ostvarenju tih ciljeva, na osnovu zajedničke vizije između donositelja politika i sudionika, čvrstih dokaza i saradnje u različitim područjima i na različitim razinama. Svrha programa "Erasmus+" jeste podrška naporima država sudionica u programu da efikasno iskoriste potencijal evropskog talenta i socijalnog kapitala za cjeloživotno učenje, povezivanjem potpore formalnom, neformalnom i informalnom učenju u područjima obrazovanja i osposobljavanja mladih. Programom se pružaju i veće prilike za saradnju i mobilnost s partnerskim državama, posebno u područjima visokog obrazovanja. Pojačana saradnja u okviru programa imat će pozitivne učinke na razvoj potencijala evropskog ljudskog kapitala jer će pridonijeti smanjenju socijalnih i ekonomskih troškova tjelesne neaktivnosti.

Programom će se podržati aktivnosti, saradnja i alati koji su u skladu s ciljevima strategije Evropa 2020. i njezinim vodećim inicijativama, kao što su "Mladi u pokretu" i "Program za nove vještine i radna mjesta". Programom će se pridonijeti i ostvarenju ciljeva Strateškog okvira za obrazovanje i osposobljavanje, koji se odnosi na evropsku saradnju u obrazovanju i osposobljavanju, i Evropske strategije za mlade, putem otvorenih metoda koordinacije. To ulaganje u

znanje, vještine i kompetencije bit će važno za pojedince, ustanove, organizacije i društvo u cjelini jer će se njime pridonijeti rastu i osiguranju jednakosti, blagostanja i socijalnog uključivanja u Evropi ali i izvan nje.

Projekat: "Povezivanje mladih za sigurnost prometa na cestama"

U okviru "ERASMUS +" pokrenut je Program edukacije mladih o sigurnosti u saobraćaju koji se provodi u Sloveniji pod nazivom "Še vedno vozim-vedmar ne hodim"/ "Još uvijek vozim".

Tim programom se osobe s invaliditetom koje su invalidnost stekle u saobraćajnim nezgodama obučavaju da mogu izraditi prezentaciju i održati čas u srednjim školama na temu sigurnosti u saobraćaju. Kroz ličnu priču o nezgodi koju su doživjele, mladima govore o svim aspektima sigurnog učešća u saobraćaju.

Savez se priključio ovom Projektu. Da bi učestvovali registrirali smo se u ECAS (The European Commission Authentication Service – Autentikacijski servis Evropske komisije) i popunili ostale tražene projektne forme.

U projekat širenja mreže (primarne edukacije po tri ili četiri člana iz svake zemlje) uključeni su: Belgija, Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Srbija.

Opći podaci o projektu

Među mladima, u dobi između 15 i 29 godina, uzrok smrti broj jedan su saobraćajne nesreće. (Izvor: WHO Global status izvještaj o sigurnosti na cestama 2015.).

Partneri, koji rade u oblasti sigurnosti na cestama imaju potrebu

za informiranjem kao i podizanjem svijesti među mladima s ciljem preveniranja saobraćajnih nesreća. U tu svrhu se organiziraju razne radionice i kampanje koje ističu važnost sigurne vožnje, naglašavajući ključne faktore za događanje saobraćajnih nesreća (brzina, alkohol, mobilni telefon...) i moguće ozbiljne posljedice (invaliditet i smrt).

To je bilo razlogom da se stvori projekat "Povezivanje mladih za sigurnost prometa na cestama", koji uključuje petnaest mladih učesnika uz asistente iz Slovenije, Srbije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Belgije.

Seminar

U cilju edukacije, održan je od 11. do 15 oktobra 2016. godine u Laškom, u Sloveniji, Seminar pod nazivom "Povezivanje mladih za sigurnost prometa na cestama".

Seminar su organizirali MOVIT (zavod za razvoj mobilnosti mladih, Ljubljana) i ZAVOD VOZIM (Zavod za inovativno obrazovanje na sigurnu vožnju, Celje), a podržao ga je "Erasmus+".

Učesnici seminara bili su mlade osobe s invaliditetom (žrtve saobraćajne nesreće) te volonteri, aktivisti u svojim zemljama koji rade na osvješćavanju mladih u pogledu bezbjednosti u saobraćaju.

Tim koji je predstavljao Bosnu i Hercegovinu činili su članovi Saveza, koji su u stanju paraplegije i kvadripelgije: Almedina Čamdžić iz Vozuće kod Zavidovića, Bešir Bečić iz Drežnice kod Mostara i Draženko Tubak iz Žepča s asistentima Refijom Bečić, Vildanom Bulaković i Vanjom Čamdžić, koji se kao volonteri bave pitanjem sigurnosti u saobraćaju

Na Seminaru su članovi organizacija koje rade s mladima, a

Seminar Laško – prezentacija našeg tima

koji djeluju u oblasti sigurnosti na cestama (osobe s invaliditetom – žrtve saobraćajnih nesreća i drugi koji rade s mladima), razmijenili iskustva najbolje prakse i iskustva učesnika i partnera.

Seminar je predstavio mogućnosti za integraciju osoba sa invaliditetom – žrtava saobraćajnih nesreća – i preventivne aktivnosti i način kako omogućiti bržu rehabilitaciju i socijalne integracije osoba s invaliditetom.

Uz saradnju osoba bez invaliditeta i osoba s invaliditetom učesnike se ohrabruju na jednakost i razbijanje tabua invaliditeta. Cilj je bio razvijanje jačanje sposobnosti mladih sudionika po tom pitanju, a edukaciju su obavljali stručnjaci iz područja psihologije mladih. Učesnici će se koristiti stečenim znanjima u radionicama putem kojih će razvijati projekte za buduću

saradnju u području sigurnosti i obrazovnih projekata “Za mlade na cesti” usmjerene na sve osobe i organizacije koje rade s mladima, kao i potencijal za buduću nadogradnju projekta “Povezivanje mladih za sigurnost prometa na cestama u projektu Erasmus +”.

Partneri Projekta i učesnici Seminara

Seminaru je prisustvovalo 25 učesnika iz pet organizacija/timova i to iz Belgije – Odgovorni mladi vozači, Slovenije – Vozim, Zavod za inovativno obrazovanje (Zavod vozim), Hrvatske – Udruga osoba sa spinalnim ozljedama (Karoča, Rijeka), Srbije – Savez paraplegičara i kvadriplegičara Srbije i Bosne i Hercegovine – Savez paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije BiH.

Svaki tim imao je priliku da kroz prezentaciju predstavi stanje u saobraćaju u svojoj zemlji i prenese svoja radna iskustva stečena kroz edukacione radionice za mlade o sigurnosti u saobraćaju.

Učesnici “Treniga” u svom izvještavanju navode da je interesantno, ali ne iznenađujuće, napomenuti da se prema statistikama koje su prezentirane iz pet zemalja, Bosna i Hercegovina nalazi na prvom mjestu po broju saobraćajnih nesreća, te broju poginulih i povrijeđenih u saobraćajnim nesrećama!

Također, imamo najlošije uređeno zakonodavstvo u odnosu na ostale zemlje, a i s ukupnim kilometrima visoko rizičnih saobraćajnica nalazimo se na, neslavnom, prvom mjestu.

U tri dana, koliko su trajala predavanja, svoje znanje prenosili su stručnjaci iz psihologije, socijalne

Seminar u Laškom – prezentacija Saveza, Almedina Čamdžić

politike, zakonodavstva, profesori sa saobraćajnih fakulteta te mladi koji su već održavali radionice o sigurnosti u saobraćaju. Imali smo priliku čuti i nekoliko životnih priča osoba s invaliditetom, koje su invaliditet stekle nakon saobraćajnih nesreća.

Za razliku od nekih seminara koji znaju biti iscrpljujući, pa i nezanimljivi, za ovaj seminar možemo reći sasvim suprotno. U toku dana, između predavanja, upriličene su kraće pauze na kojima su se razmjenjivala radna iskustva, te pauze za ručak sa popodnevnom odmorom.

U poslijepodnevnom dijelu seminara svi učesnici imali su priliku iznositi svoja iskustva u vezi

s načinom života i pravima osoba s invaliditetom u svojoj zemlji, a u večernjim satima upriličeno je druženje svih učesnika.

Tokom druženja svaki tim imao je priliku da predstavi svoju državu u što pozitivnijem svjetlu. Prezentirani su običaji, kultura, prirodna bogatstva, jela, pića, a sve to uz muziku iz istih.

Izjave našeg Tima

Čast nam je bila biti dio ovakvog projekta i zahvalni smo na pozivu za učešće jer nam je time pružena prilika za umrežavanje s udruženjima iz regije koja se bave sigurnošću u saobraćaju. Ponudena nam je saradnja za realizaciju

edukativnih radionica mladih o sigurnosti u saobraćaju, ako bi dobili podršku nadležnih u našoj državi i ako bi prepoznali važnost ovakvih i sličnih projekata.

Zahvaljujemo timu Slovenije na čelu sa Barbarom Kos, na pozivu da učestvujemo i želji da i mi u svojoj državi pokrenemo slične edukativne radionice, a sve u svrhu smanjenja broja učešća mladih u saobraćajnim nesrećama. Kao tim zahvaljujemo i na srdačnom dočeku i gostoprimstvu. Naravno, posebnu zahvalnost upućujemo našem Savezu paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije Bosne i Hercegovine koji su nam pomogli i osigurali učešće na ovom seminaru.

Izdajemo pomagala na potvrde ZZO-a.

Aktivno kroz dan

Pomagala za rehabilitaciju djece i odraslih

Otto Bock Adria doo Sarajevo / Ramiza Salčina br.85 / T 033 25 54 00 / obadria@bih.net.ba

PJ Tuzla / Slatina br.4 / T 035 36 98 99 / obatuzla@bih.net.ba

PJ Bihać / Ceravačka brda 109 / T 037 31 69 92 / obabihac@bih.net.ba

PJ Mostar / Ante Starčevića 32E / T 036 31 88 80 / obamostar@ottobockadria.com.ba

www.ottobockadria.com.ba

Dr. med. Belma Goralija, specijalista kliničke citologije

Samopouzdanje, hrabrost, ponos i nada

- Liječenje započinje u Sarajevu, potom neuspješno u Njemačkoj. Italija je bila prekretnica u Belminom životu. Završila je u rehabilitacijskom centru S. Lucia u Rimu, u bolnici koja je bila pravo mjesto za osobe s teškim povredama i stanjima kakvo je bilo njeno.

Ta bolnica poznata je po sportskoj rehabilitaciji a moje samopouzdanje raslo je zahvaljujući njihovom odnosu prema pacijentima. Redovno sam se bavila sportom i u bolnici sam provela dvije godine. Nakon toga završila sam i kurs kompjutera, počela raditi u jednoj bolnici kao sekretarica i dobivši priliku da živim kao i svi ljudi koji nemaju invaliditet. Išla sam na sportska takmičenja što je bilo ključno za moj oporavak jer sam se susretala s ljudima koji imaju iste ili slične probleme kao ja i s njima sam se takmičila. Onda sam se počela porediti s onima koji su bolji od mene, pa i s onima koji nemaju nikakvih problema. Tako je moje samopouzdanje raslo iz dana u dan. Pozicionirala sam se na dobro mjesto u društvu – objašnjava Belma.

- Od ranjavanja ste u invalidskim kolicima. U to vrijeme bili ste student medicine. Kako je bilo nastaviti studije u invalidskim kolicima, kakva su Vaša iskustva iz tog perioda?

Bilo je teško. Nisam znala ni kako ni odakle početi. Ali sam znala da želim završiti fakultet. Bilo me je strah reakcije kolega, ali i pacijenata. Šta će reći? Kako će postaviti prema meni? I onda sam polako krenula. Uglavnom su svi profesori bili pozitivni i ohrabivali su me da završim studije. Samo je jedan, koji je tada već bio u penziji, bio šokiran mojim nastojanjima da postanem doktor savjetujući me da što prije upišem neki drugi fakultet. On je samo govorio o onome što kao doktor neću moći raditi, a ne o onom šta bih u okviru medicine mogla učiniti. To je apsolutno pogrešan pristup. Treba se fokusirati na ono što možeš, a ne na ono što ne možeš. Treba naći rješenje. Ali, to je stara generacija profesora i ljekara. Na neke klinike su me nosili jer nije bilo lifta. U početku su profesori zahtijevali da dođem do njihove sobe bez obzira na barijere, ali se

to s vremenom promijenilo pa su oni silazili i ispitivali me u prostorijama koje su bile meni pristupačne. S vremenom su napravili lift na Medicinskom fakultetu pa je i to znatno olakšalo studiranje.

- Nakon završetka studija, nastavili ste stručno usavršavanje u Zagrebu, gdje ste završili specijalizaciju iz kliničke citologije. Jeste li primijetili razlike u odnosu prema osobama s invaliditetom u Zagrebu i u Sarajevu?

Posebni razlika prema osobama s invaliditetom u Zagrebu i Sarajevu nisam primijetila. I u Zagrebu, kao i kod nas, postoji nepoznanica i strah vezan za osobe s invaliditetom. Kako s njima postupati, kako im prići da ih ne povrijedimo i slične stvari. Međutim, kada se ljudi upoznaju i počnu komunicirati s nama, tog straha nestaje. Što se tiče pristupačnosti, ni tu situacija nije mnogo bolja. S izgradnjom novih objekata, pitanje fizičke pristupačnosti bolje je riješeno i ima više toaleta za osobe s invaliditetom, dok su stari objekti i dalje problem. Moj najveći problem

na specijalizaciji je bio doći do laboratorije, jer samostalno je to gotovo bilo nemoguće. Dugački podzemni hodnici, zaključani prolazi, kosine koje se teško mogu savladati i naravno najveći problem, pristupačan toalet. Nekako svi zaborave da nam i to treba.

- **Kao osoba s visokim stepenom invaliditeta postigli ste zaista značajan uspjeh u dosadašnjem životu i radu prvenstveno zahvaljujući Vama samoj i podršci Vaše porodice. Jeste li na putu ostvarenja svog cilja i današnjeg radnog i društvenog statusa imali konkretnu društveno-institucionalnu pomoć?**

Ne, nisam. Imala sam podršku nekih stranih nevladinih organizacija prilikom ugradnje lifta za stepenice koji mi omogućava da se svakodnevno krećem i izlazim. Podrška naših institucija svodila se na bravo, svaka čast ali nema para.

- **Upućuje li to na poraznu činjenicu da domaće društveno-političke institucije i drugi relevantni društveni faktori slabo posvećuju pažnju potencijalu koje posjeduju osobe s invaliditetom?**

Apsolutno, da. Za naše institucije osobe s invaliditetom samo su primaoci socijalnih davanja, teret društvu i slično. A među nama ima mnogo fakultetski obrazovanih ljudi, umjetnika, poduzetnika koji uspješno vode svoje firme i šteta bi bilo taj potencijal samo tako zanemariti. Da ne govorimo o zadovoljstvu onih koji rade i koji osjećaju da im je život sadržajan i koristan, lično i društveno.

- **Danas ste doktor medicine, specijalista kliničke citologije. Gdje**

radite i da li ste zadovoljni svojim sadašnjim radnim i društvenim statusom, te kakav je odnos kolega i kolegica prema Vama?

Radim u Javnoj ustanovi Zavod za zdravstvenu zaštitu žena i materinstva Kantona Sarajevo na mjestu odgovornog ljekara citološke službe. Zadovoljna sam svojim položajem kao i saradnjom sa svojim kolegama i menadžmentom Zavoda. Mislim da je bilo dosta hrabro

postaviti me na tu poziciju s obzirom na to u kakvoj sredini živimo, ali dobro funkcioniramo i menadžment Zavoda je zadovoljan. Direktor kaže da mu je to bila jedna od boljih odluka (osmjech).

- **Posvetili ste se svom zanimanju s velikom ozbiljnošću, ugrađujući u svoj rad entuzijazam bez kojeg i profesionalizam u radu ne bi bio dovoljan. Odakle vam dolazi motivacija za to s obzirom na to da kao**

osoba s jednim od najtežih oblika invaliditeta – paraplegija – imate i svoje stalne i periodične zdravstvene probleme?

Radim ono što volim. Oduvijek sam htjela biti ljekar. I nije mi teško da se posvetim tome svim svojim srcem. Na bolovanje idem kad sam baš jako bolesna s temperaturom i slično. Ali ne zloupotrebljavam svoj položaj i ne izbjegavam svoje obaveze. Kolege koje rade sa mnom to su prepoznale i cijene moj trud. Budući da i u Bosni i Hercegovini postoji nedostatak medicinskog kadra, oni koji rade jako se iscrpljuju jer je pritisak broja pacijenata veliki. Nekada se moje kolege šale da neće morati raditi samo kad skroz padnu s nogu i više ne budu mogli hodati. Ja im kažem da ni to nije dovoljno dobar izgovor.

- **Da li ste kao stručna osoba zadovoljni zdravstvenim tretmanom osoba s invaliditetom u našem društvu? Ako niste, imate li prijedloga za poboljšanje zdravstvenog tretmana osoba s invaliditetom?**

Nisam zadovoljna tretmanom osoba s invaliditetom u zdravstvenim ustanovama ali sistem trenutno tako funkcionira za sve. Istina je da na mnogim mjestima imamo prioritet pri vađenju krvi ili prilikom pregleda, ali se to sve češće zanemaruje. I odnos medicinskog osoblja prema osobama s invaliditetom nije kakav bi trebao biti. Razlog svemu je nedostatak znanja kako prići osobi s invaliditetom, kako s njom razgovarati, kako izvršiti pregled. U tu svrhu napravljena je brošura za zdravstvene radnike *Kako komunicirati sa osobama s invaliditetom*, koju je napravila organizacija "MyRight" u saradnji s različitim udruženjima

Po meni, dva su najveća problema: arhitektonske barijere i predrasude okoline. I protiv jednog i protiv drugog treba se boriti većim prisustvom u društvu, izlaskom iz svojih kuća. Biti što vidljiviju u društvu pa se onda možda nekome i lampice upale. Kad nekamo idem, nikad ne znam šta me čeka.

osoba s invaliditetom, Agencijom za akreditaciju i certifikaciju u zdravstvu u bh. entitetima Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj (AKAZ i ASKVA), a u čijoj izradi sam i ja učestvovala. Reakcije zdravstvenih radnika su odlične. Svi se slažu da im je takav dokument trebao, jer im je nedostajalo potrebno znanje da bi lakše pristupili i olakšali preglede i medicinske procedure osoba s invaliditetom. Mislim da ova brošura ima obostranu korist.

- **Poznat nam je Vaš veliki angažman i aktivnosti u nevladinim organizacijama i pokretima za prava osoba s invaliditetom u postratnom periodu. Recite nam nešto o tom periodu Vaših aktivnosti u nevladinim organizacijama.**

Nakon ranjavanja izmještena sam prvo u Njemačku pa u Italiju. Ondje sam imala priliku vidjeti kako osobe s invaliditetom žive normalnim životom. Rade, osnivaju porodice, putuju. Po povratku u Bosnu i Hercegovinu htjela sam da i mi imamo priliku da vodimo takav život. Srećom, nedugo po povratku upoznala sam Faruka Šabanovića koji je osnovao Centar za samopouzdanje, nevladinu organizaciju koja se bavila promocijom prava osoba s invaliditetom. Odmah smo našli zajednički jezik

i počeli zajedno raditi. Tu je bilo zaista mnogo aktivnosti i kampanja na kojima smo radili i mislim da smo otvorili dosta pitanja o kojima se počelo razgovarati. To je prije svega pitanje pristupačnosti koja je osnovni preduvjet za integraciju u društvo. O kakvoj integraciji pričamo ako osoba ne može izaći ni iz vlastite kuće? Danas je situacija bolja nego što je bila, ali ako nismo stalno tu da opominjemo i podsjećamo, nekako nas zaborave ili naprave ivičnjak koji ne služi ničemu.

Bila sam i jedna od konsultantica na izradi Izvještaja u sjeni za CEDOW komitet, u kojem je jedno poglavlje posvećeno pravima žena s invaliditetom i nasilju nad njima. U to vrijeme, 2003-2004. godine, mi smo bili jedna od prvih zemalja koje su uopće uvrstile prava žena s invaliditetom u ovaj izvještaj. Osim toga, bila sam i član bosanskohercegovačke delegacije na zasjedanju UN-a kada se donosila Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom.

- **Izuzetno cijenimo kad su u rad NVO uključene osobe s invaliditetom težeg stepena. Vi ste odličan primjer i sve čestitke na tome. Recite nam, na osnovu Vašeg iskustva, koje probleme bi posebno istakli koje osoba s invaliditetom imaju u društvu?**

Po meni, dva su najveća problema: arhitektonske barijere i predrasude okoline. I protiv jednog i protiv drugog treba se boriti većim prisustvom u društvu, izlaskom iz svojih kuća. Biti što vidljiviju u društvu pa se onda možda neko me i lampice upale. Kad nekamo idem, nikad ne znam šta me čeka. Ali ako naiđem na arhitektonske barijere, uvijek pitam osobe koje ondje rade da mi pomognu. Ne zato što sam loša osoba, već zato što je to problem cijelog društva, a ne samo moj ili moje porodice. Ovako će se i zaposleni angažirati na izgradnji prilaza kad se ukaže mogućnost u njihovoj instituciji ili preduzeću.

I naravno, treba djelovati kroz udruženja i vršiti pritisak na donosioce zakona i onih koji bi ih trebali provoditi.

- Ima li nekih dešavanja u radnoj i društvenoj zajednici u kojima biste rado učestvovali, ali vas sprečava invaliditet?

Rado bih išla na mnoge pozorišne predstave i druge kulturno-umjetničke događaje ali su većina pozorišta i dvorana u kojima imamo kulturna dešavanja nepristupačna.

- **Mnoge osobe bez invaliditeta imaju predrasude prema osobama s invaliditetom. Imate li Vi neku ustaljenu reakciju na one sa barijerama "u glavi" ili se ona razlikuje od situacije do situacije?**

Nemam neki ustaljeni odgovor. Ali uvijek mašem djeci i ako mogu pričam s njima. Roditelji mahom sklanjaju djecu "da nam kao ne smetaju", a ja ih uvijek pozdravim i pokažem im da nema razloga za brigu i da mi dijete može prići i pitati me šta hoće. A one koji imaju predrasude... pa njima je teško jednom rečenicom nešto dokazati. Kao što bi rekao Ajnštajn: "Teže je razbiti predrasudu nego atom."

- Nakon višegodišnjeg iskustva osobe bez i s invaliditetom, korisnicom invalidskih kolica, koje su to

"ključne" i objektivne razlike koje ste sami iskusili i primijetili?

Kad si u kolicima, već zbog same razlike u visini, imaš osjećaj da si inferiorniji, da nisi jednak. Ako se obratiš ljudima za pomoć, naprimjer da zatvore vrata lifta kad uđeš, iznenade se jer očekuju da ćeš tražiti pomoć u novcu i sl. To je ono što mi najviše smeta. Bez obzira na to kako izgledao i bio odjeven, gledaju te kao socijalni slučaj.

Nažalost, uvijek ima i onih koji misli da ako si u kolicima nisi baš ni Bog zna kako pametan pa se obraćaju onome s kim si.

- **Kakav je Vaš stav i mišljenje o porodici, ljubavi, braku i roditeljstvu osoba s invaliditetom, posebno žena.**

Mislim da trebamo imati ista prava kao i sve ostale žene u našem društvu.

- **Pretpostavljamo da ste i član u nekom od udruženja osoba s invaliditetom. Jeste li aktivni u Udruženju i da li se koristi Vaše znanje**

i stručnost u radu i aktivnostima Vašeg Udruženja?

Član sam Udruženja paraplegičara o oboljelih od dječije paralize Kantona Sarajevo. Nisam posebno aktivna, ali ne svojom "krivicom". Rukovodstvo Udruženja povremeno me kontaktira u vezi s nekim pitanjima, ali to je vrlo rijetko.

- Koje je vaše mišljenje o radu i društveno-političkom utjecaju organizacija osoba s invaliditetom, njihovih saveza, koalicija i ostalih oblika udruživanja i saradnje, u ostvarivanju prava osoba s invaliditetom i njihovim statusom u društvu.

Mislim da je to jedini ispravan put kako možemo ostvariti svoja prava i osigurati sebi kvalitetniji život. Jedno udruženje može malo, ali koalicije ili savezi udruženja imaju snagu da traže i pokreću promjene. I trebamo pružati podršku jedni drugima u aktivnostima koje poduzimamo pojedinačno. Ako se jedno udruženje izbori za neki benefit za svoje korisnike, to ne znači da će neko drugo pravo biti oduzeto nekom drugom udruženju.

- Da li i do koje mjere udruženja, kao nevladine organizacije, mogu poboljšati status i ostale potrebe osoba s invaliditetom u društvu i u odnosima spram vlasti i zakonodavstva i na koji način to postići?

Do određene mjere da, ali za značajniju promjenu statusa osoba s invaliditetom potrebna je zajednička akcija svih nevladinih organizacija koja okupljaju osobe s invaliditetom, bez obzira na oblik invaliditeta.

- Bili ste član delegacije BiH koja je išla u New York zbog Konvencije UN o pravima osoba s

Belma Goralija rodila se u Sarajevu. Završila je Srednju medicinsku školu, smjer farmaceutski tehničar, a nakon toga upisala Medicinski fakultet u Sarajevu koji je redovno pohađala do rata. U junu 1992. godine ranjena je snajperskim hicem u svojoj zgradi u Sarajevu i otada je ostala u invalidskim kolicima. To je bila i posljednja godina njenog studiranja na medicinskom fakultetu

invaliditetom i njene primjene u BiH. Smatrate li da se danas zaista primjenjuju odredbe Konvencije UN o pravima osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini s obzirom da ju je naša država potpisala i ratificirala?

Nažalost, ne smatram da se odredbe Konvencije UN o pravima osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini poštuju i provode. Čak i kada su uvrštene u zakone, ne primjenjuju se u potpunosti. Potreban je stalni monitoring i ukazivanje na propuste.

- Primjetno je da nema ili je izuzetno malo osoba s invaliditetom, posebno onih najtežeg stepena, na političkoj sceni Bosne i Hercegovine. Jesu li tome uzrok isključivo i dalje prisutne društvene predrasude ili je "krivica" i do samih osoba sa invaliditetom?

Mislim da je osnovni razlog nedovoljna zainteresiranost i lični angažman osoba s invaliditetom za političke aktivnosti i učešće u politici. A razloga za to je više. Nedostatak samopouzdanja, podrške društva, volje. Također, ni političke stranke nisu baš zainteresirane za politički angažman osoba s invaliditetom.

- Da li ste zadovoljni informiranjem i promoviranjem prava i potreba osoba s invaliditetom u medijima i smatrate li da bi javni medijski servisi trebali imati obavezu da u stalnom terminu tematiziraju pitanje osoba s invaliditetom?

Mislim da nam nedostaje pozitivnih primjera medijskog informiranja i promoviranja osoba s invaliditetom. Nisam baš pobornik bilo kakvih "specijalnih izdanja". Više sam za uključivanje osoba s invaliditetom u već postojeće emisije, naprimjer da se u emisijama o školstvu govori i o problemima obrazovanja za osobe s invaliditetom.

- Kao osoba s invaliditetom veoma ste istrajni. Koji je vaš životni moto?

Ko hoće da nešto napravi, traži način. Ko neće, traži izgovor.

- Ima li savjet za mlade osobe, koji se žele aktivno uključiti u borbu za svoja prava?

Teško je davati savjete, ali kad su već odlučili da ne žele biti pasivni, neka ne odustaju. Najteže se usuditi! I neka ne slušaju one koji im kažu da nešto ne mogu. Neće biti lako, ali će zato svaka pobjeda biti slađa.

HRONIČNA BOL?

Tiha epidemija sa velikim posljedicama na pojedinca i društvo u cjelini.

Hronična bol predstavlja kompleksno medicinsko stanje, koje proističe iz širokog spektra bolesti i povreda. Ankete sprovedene u Evropi upućuju na prisustvo hronične boli kod 27% ispitanika, od kojih je najmanje jedna trećina tretirana procedurama fizikalne terapije i rehabilitacione medicine. Uprkos visokoj učestalosti i socio-ekonomskom značaju, ova stanja se dijagnosticiraju i liječe znatno rjeđe nego što bi se očekivalo.

Posebnu pažnju treba obratiti na starije pacijente koji mogu imati znatno više koristi ukoliko koriste lokalne analgetike u poređenju sa oralnim (tabletam), posebno u pogledu sporednog djelovanja.

Važan dio terapije boli je odrediti mogući uzrok i otkloniti ga koliko je moguće. Obično se terapija provodi postepeno. **Analgetici su prvi izbor i lijekovi koji se najviše koriste kod liječenja akutnih i hroničnih bolova.** Osnovna načela liječenja su sljedeća: za svaki određeni slučaj izabrati lijek koji je najprikladniji, odrediti dozu, dozne intervale i načine doziranja, za snažnije djelovanje koristiti lijekove zajedno i koliko je moguće izbjegavati sporedna djelovanja.

Kada je u pitanju primjena, lokalne terapije (gelovi, kreme, flasteri), podaci iz literature savjetuju upotrebu lokalnih analgetika u liječenju hronične mišićno-skeletne boli, posebno kod onih pacijenata koji ne tolerišu terapiju tabletama, uzimaju dosta drugih lijekova ili im je potrebno jače djelovanje na samom mjestu primjene.

Na tržištu BiH postoji veliki broj različitih preparata, a Deksalgin gel je jedinstven među njima, kako po sadržaju aktivne supstance, tako i po formulaciji.

Deksalgin gel je jedini lokalni analgetik koji kao aktivnu supstancu sadrži deksketoprofen. Deksketoprofen je čisti S – izomer ketoprofena. Izdavanje čistog izomera pruža mogućnost da se duplo manjom dozom lijeka postigne jednako terapijsko djelovanje, a istovremeno se minimizira toksičnost. Osim toga, deksketoprofen je jedini lokalni analgetik formulisan kao brzo rastvarajuća trometamolska sol, te se nakon primjene brže apsorbuje i brzo počinje djelovati.

**PRVI I JEDINI
U BiH**

- ✓ Djeluje brzo i snažno
- ✓ Ne ostavlja ljepljive tragove na koži
- ✓ Blago miriše na lavandu

Stavite tačku na bol

U posjeti Vernesi Krišto

Razgovor s povodom: majčinstvo

U invalidskim je kolicima, sa stanjem paraplegije, od 2007. godine, što je posljedica tumora koji je imala na vratnom dijelu kičme Prije nekoliko mjeseci Vernesa je postala majka

- U jednom od brojeva našeg časopisa predstavili smo Vas, Vaš život, porodicu, posao. U to vrijeme bili ste trudni, a ubrzo po izlasku časopisa, u kojem je objavljen naš intervju, postali ste mama krasne djevojčice. Kako se sada osjećate? Nadamo se da je porod prošao bez problema?

Sada se osjećam fantastično sve je prošlo u najboljem redu, rodila sam predivnu djevojčicu kojoj smo dali ime Ela, sada već ima tri mjeseca i jako je vesela i dobra djevojčica.

- S obzirom na to da porodi žena s invaliditetom, pogotovo onih koje koriste invalidska kolica, nisu česti, možete li nam sada kao mlada mama reći svoje utiske? Iluzorno je pitati koliko ste sretni, ali kako je biti mama 'u kolicima' i u kojoj mjeri se i u kojem smislu se Vaš život promijenio od trenutka poroda?

Dan kada sam je rodila jedan je od najsretnijih i najljepših u mom životu. Kako u svakom domu tako i u našem mnogo toga se promijeni kada stigne beba, ali po mom mišljenju sve su to slatke promjene. Jeste ponekad teško i naporan ustajati noću, često i nemati vremena odmoriti preko dana, ali čim vidim njeno slatko lice sve to prođe i postane najljepši momenat. A mama u kolicima

nije jednostavno biti, ali kad imaš potpunu podršku supruga i porodice sve je lakše.

- Kako se snalazite s obzirom na to da imate realna fizička ograničenja, a sve mlade mame imaju iste ili slične obaveze, jer potrebe svih beba gotovo iste?

Da, to je istina, sve bebe imaju iste potrebe, ali moj suprug Oliver i ja radimo sve timski pa

Dan kada sam je rodila jedan je od najsretnijih i najljepših u mom životu. Kako u svakom domu tako i u našem mnogo toga se promijeni kada stigne beba, ali po mom mišljenju sve su to slatke promjene. Jeste ponekad teško i naporan ustajati noću, često i nemati vremena odmoriti preko dana, ali čim vidim njeno slatko lice sve to prođe i postane najljepši momenat. A mama u kolicima nije jednostavno biti, ali kad imaš potpunu podršku supruga i porodice sve je lakše

tako i oko bebe, nekad on presvlači nekada ja, tako i kada je hranimo, uspavljujemo...

Ela je mirna beba, zato sve stignemo završiti, i poslove u kući, a Oliver i svoje poslovne obaveze sa slikama i satovima.

- Vjerovatno je suprug glavna pomoć u svim aktivnostima. Da li Vam još neko pomaže oko kćerke u ovom početnom periodu kad je pomoć svakoj mladoj mami najpotrebnija?

U početku nam je pomagala moja mama, ali i to je bilo nekoliko dana, jer i Oliver se brzo navikao i poslije nam nije trebala dodatna pomoć.

- Materinstvo je veliki događaj za osobe s najtežim oblikom invaliditeta i zamolili bismo Vas da nam opišete kako je sada u 'novoj' situaciji Vaš život organiziran u odnosu na period prije poroda?

Sada je sve bit organizacije; za razliku od prije poroda, sada nam treba više vremena da se spremimo i izađemo iz kuće, a tako je i u kući – sve je do dobre organizacije i usklađenosti.

- Da li smatrate da je Vama teže i zahtjevnije biti mama nego drugim mamama koje su bez invaliditeta?

To sigurno jeste, ali meni za moju princezu ništa nije teško i uskladim obaveze u kući i oko nje.

- Voljeli bismo da našim čitaocima opišete, ukratko, jedan Vaš dan s kćerkom – od jutarnjeg buđenja pa do noćnog spavanja. Vaše iskustvo moglo bi biti korisno i drugim mladim majkama, osobama s invaliditetom.

Mama Vernesa i kćerka Ela

Buđenje je između pola sedam i pola osam, ovisno o tome kad je Ela gladna i tada je nahranim, presvučem i prelazimo iz spavaće u dnevnu sobu, zatim se malo igram s njom, pjevam joj dok nama Oliver spremi kafu. Onda Ela zaspi i mi smo mirni naredna tri sata. Tada obavljamo kućne poslove, a Oliver radi svoj posao. Kada se Ela probudi opet idu hrana, presvlačenje, igranje, vježbice... i tako "u krug".

- Mada je još rano, rado bismo znali kakvi su Vaši planovi u bliskoj i daljoj budućnosti. Namjeravate li se ponovno, u nekom vremenu, poslovno aktivirati?

Ja sam penzioner i tako će i ostati. Sada sve svoje vrijeme trošim na svoju Elu.

- Imate li želju da Vaša kćerka u budućnosti dobije brata ili sestru?

Da, imam tu želju, ali ne u bliskoj budućnosti.

Medalja s Paraolimpijskih igara "Rio 2016"

Prema očekivanju, veliki uspjeh postigla je reprezentacija u sjedećoj odbojci koja je osvojila svoju petu olimpijsku medalju. Ovaj su nas put odbojkaši, nakon poraza u finalu od reprezentacije Irana, obradovali trećom srebrenom medaljom

Bosna i Hercegovina nastupila je u Rio de Janeiru u ekipnom takmičenju u sjedećoj odbojci, ali i u pojedinačnom atletskom takmičenju u disciplini bacanje kugle, u čemu su je predstavljali Dženita Klico i Dževad Pandžić, oboje sa stanjem paraplegija.

Prema očekivanju, veliki uspjeh postigla je reprezentacija u sjedećoj odbojci koja je osvojila svoju petu olimpijsku medalju. Ovaj su nas put odbojkaši, nakon poraza u finalu od reprezentacije Irana, obradovali trećom srebrenom medaljom.

Naši predstavnici u atletici – bacači kugle – ostvarili su rezultat prema svojim mogućnostima, a s obzirom na to koliko se malo sredstava ulaže i pažnje posvećuje sportistima osobama s invaliditetom, njihovi rezultati su zadovoljavajući. Dženita Klico osvojila je sedmo, a Dževad Pandžić deveto mjesto.

Našim odbojkašima ovo je bilo peto uzastopno paraolimpijsko finale i to s istim protivnikom

– Iranom. U dosadašnjim finalima odbojkaši Bosne i Hercegovine osvojili su dva zlata odličja, u Atini 2004. i Londonu 2012. godine, dok su srebra izborili u Sydneyu 2000. godine, Pekingu 2008. te ove, 2016. godine, u Rio de Janeiru.

Naša reprezentacija poražena je od Irana sa 3:1, u setovima 25:21, 21:25, 25:18, 25:15, nakon sat i 34 minute igre.

Izabranici selektora Mirze Hrustemovića i ovog su puta pružili maksimum, posebno u drugom setu, ali su se na kraju morali oprostiti od titule koja zasluženom ide u Teheran.

Na paraolimpijskom turniru u Riju odbojkaši Bosne i Hercegovine u pet susreta ostvarili su tri pobjede i dva poraza. U grupnom dijelu takmičenja maksimalnim rezultatima savladali su Ukrajinu

Na otvaranju Paraolimpijade "Rio 2016" zastavu Bosne i Hercegovine nosila je Dženita Klico

Reprezentacija Bosne i Hercegovine u sjedećoj odbojci prilikom dodjele srebrene medalje u Rio

i Kinu, te u polufinalu Egipat, dok su dva puta poraženi od Iranaca, u grupnom dijelu i u finalu.

Bronzanu medalju osvojila je reprezentacija Egipta, koja je savladala domaći Brazil sa 3:2.

Pored paraolimpijskih medalja, najuspješnija sportska ekipa naše zemlje, reprezentacije Bosne i Hercegovine u sjedećoj odbojci, devetostruki je evropski i trostruki svjetski prvak.

Srebrnu medalju u Rio de Janeirou izborili su: Sabahudin Delalić (kapiten), Ismet Godinjak, Adnan Manko, Adnan Kešmer, Mirzet Duran, Armin Šehić, Benis Kadrić, Asim Medić, Nizam Čančar, Dževad Hamzić, Safet Alibašić, Ermin Jusufović, pod vodstvom selektora Mirze Hrustemovića i trenera Ejuba Mehmedovića i Zikreta Mahmutovića.

Nakon velikog uspjeha bosanskohercegovačkih odbojkaša, selektor Mirza Hrustemović izjavio je: "Nije bilo nimalo lako, a pogotovo

kada izgubiš finale, mada je nekada poraz pobjeda. Krenuli smo da se domognemo finala, i u tome smo uspjeli. Jesmo li mogli bolje, vjerovatno jesmo, ali i protivnik je bio jako motiviran. Izgubili su od nas posljednje svjetsko prvenstvo i paraolimpijadu i sanjali su da nas dobiju za rivala u finalu. Na neki način smo od jake želje malo izgorgjeli. Ne tražimo nikakav alibi, ali bilo je nekih stvari koje su nas zaustavile na putu do zlata. Ako ništa, zadržali smo kontinuitet osvajanja medalja na paraolimpijskim igrama. Vraćamo se s medaljom, ali bih poručio ljudima zaduženima za sport da je ovo samo kap u invalidskom sportu. Potrebno je mnogo više učiniti kako bismo imali ozbiljniji paraolimpijski tim sljedeći put."

Sabahudin Delalić, kapiten srebrnih odbojkaša i predsjednik Paraolimpijskog komiteta Bosne i Hercegovine, rekao je da je odlazak u Brazil bio ogroman projekt i

dodao: "Možda po prvi put nismo bili sigurni u zlato, jer smo znali šta nas ondje čeka. Čak smo gledali da što lakše dodemo do finala, zbog čega smo izbjegli Brazilce i preko Egipćana došli do finala. Izašli smo na meč Iranu koji je ovoga puta bio bolji. Teško se boriti s divom od 2,46 metara kojeg u svom timu imaju Iranci. Nismo uspjeli pronaći rješenje kako se odbraniti od takvog čovjeka. U finalu je osvojio 28 poena. U drugom setu dali maksimum i osvojili ga, ali onda nismo imali snage da prebacimo u višu brzinu. Ovo je naše peto paraolimpijsko odličje, a time se rijetko ko može pohvaliti. Iran je bolji u duelima na paraolimpijadama, a mi na svjetskim prvenstvima. Nadam se da ćemo u budućnosti pronaći rješenje za njihovog diva."

Čestitamo našim takmičarima, a posebno odbojkašima na velikom uspjehu koji u kontinuitetu traje već mnogo godina.

Irfad Rekić iz Cazina osvojio zlatnu medalju

Unsko-sanski kanton imao je uspješnog predstavnika na takmičenju održanom Sloveniji u vožnji spretnosti automobilom prilagođenim za osobe s invaliditetom

U Murskoj Soboti, u Sloveniji, održano je 17. septembra 2016. godine takmičenje u vožnji spretnosti automobilima prilagođenim osobama s invaliditetom pod nazivom "Auto-moto rally – Sve za sigurnost u saobraćaju 2016".

Takmičenje je veoma uspješno organiziralo Udruženje paraplegičara Prekmurja i Prlekije.

Na takmičenju je sudjelovalo dvadeset sedam takmičarki i takmičara iz Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine, koji su bili

raspoređeni u dvije kategorije: paraplegičari i tetraplegičari.

Predstavnik Bosne i Hercegovine bio je Irfad Rekić, član Udruženja paraplegičara Cazin, koji zlatnu medalju osvojio u kategoriji tetraplegičara.

Učesnici takmičenja u vožnji spretnosti automobilima prilagođenim za osobe s invaliditetom

Ekipni uspjeh predstavnika Bosne i Hercegovine

Ekipa atletičara iz udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Velika Kladuša učestvovala je na “47. memorialu prof. Bojana Hrovatina” u Sloveniji

U Murskoj Soboti, u Sloveniji, održano je tradicionalno takmičenje “47. memorial prof. Bojan Hrovatin” u atletici za paraplegičare i tetraplegičare, a koje je ujedno bilo i državno takmičenje Republike Slovenije. Organizator Memorijala bio je Savez paraplegičara Slovenije, a realizator Pokrajinsko Udruženje paraplegičara Prekmurja i Prlekije.

Na “47. memorialu prof. Bojana Hrovatina” učestvovalo je više od stotinu takmičara iz devet slovenačkih ekipa uz po jednu ekipu

iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije i Crne Gore.

Takmičari su se na terenu OŠ Morska Sobota nadmetali u troboju bacačkih disciplina: kugla, disk i koplje, zatim troboju utrke u invalidskim kolicima na 100, 200 i 400 metara, te na memorijalnoj utrci na 100 metara u standardnim invalidskim kolicima. Sva takmičenja održana su i u muškoj i ženskoj konkurenciji.

Bosnu i Hercegovinu i Savez Paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije Bosne i Hercegovine, predstavljala je ekipa Udruženja

paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Velika Kladuša s četvoricom takmičara. Elvis Hodžić, Huse Galijašević, Ramiz Pandžić i Alaga Hozanović ostvarili su na ovom takmičenju zavidan uspjeh osvojivši 3. mjesto u ekipnom plasmanu.

“S ostvarenim ekipnim uspjehom vrlo smo zadovoljni i smatramo da smo dostojno predstavili našu državu Bosnu i Hercegovinu te Kantonalni i Federalni savez”, izjavio je Alaga Hozanović, predsjednik Skupštine Udruženja i takmičar na ovogodišnjem Memorijalu.

Nakon završetka takmičenja, domaćini su goste iz drugih država odveli na kraći izlet po Prekmurju. Tom prilikom upriličena je posjeta i poznatom tornju “Vinarium Lendava” s kojeg se može uživati u pogledu na krajolik četiri države: Slovenije, Mađarske, Austrije i Hrvatske.

Naši predstavnici zahvalili su domaćinu na pozivu za učešće na Memorijalu, te za veoma dobru organizaciju ovog značajnog takmičenja i srdačnom prijemu i gostoljubivosti tokom boravka u Murskoj Soboti.

Predstavnici Bosne i Hercegovine na 47. memorialu Bojana Hrovatina

Tri medalje za Cazinjane

Ekipa iz Cazina gostovala je u Srbiji na 24. republičkim sportskim igrama paraplegičara i kvadriplegičara "SENI – 24"

U Boru, na Borskom Jezeru, u septembru 2016. godine održane su 24. republičke sportske igre "SENI" u organizaciji Saveza paraplegičara i kvadriplegičara Srbije.

Na igrama je učestvovalo više od stotinu takmičara i asistenta, trinaest muških i sedam ženskih ekipa iz Srbije, te tri ekipe iz susjednih država, iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Makedonije. Svi učesnici bili su

smješteni u hotelu "Jezero" na Borskom Jezeru

Takmičari su se nadmetali u trkama u kolicima na 100 m, bacanju koplja, kugle i diska, te šahu, pikadu, stonom-tenisu i bacanju bombe.

Bosnu i Hercegovinu predstavljala je ekipa Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Cazina, član Saveza paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije Bosne i Hercegovine. Ekipu, koja je u jakoj konkurenciji osvojila

tri medalje, sačinjavali su Hasan Nuhanović, Irfad Rekić, Safeta Trgić i Fata Salkić. Asisten ekipe bio je Denis Ćoragić.

Safeta Trgić osvojila je srebrenu medalju u bacanju koplja, a Irfad Rekić dvije bronzane medalje – u bacanju kugle i bacanju bombe.

S tri osvojene medalje, predstavnici Bosne i Hercegovine dostojno su predstavljali svoju državu u velikoj takmičarskoj konkurenciji na ovim igrama.

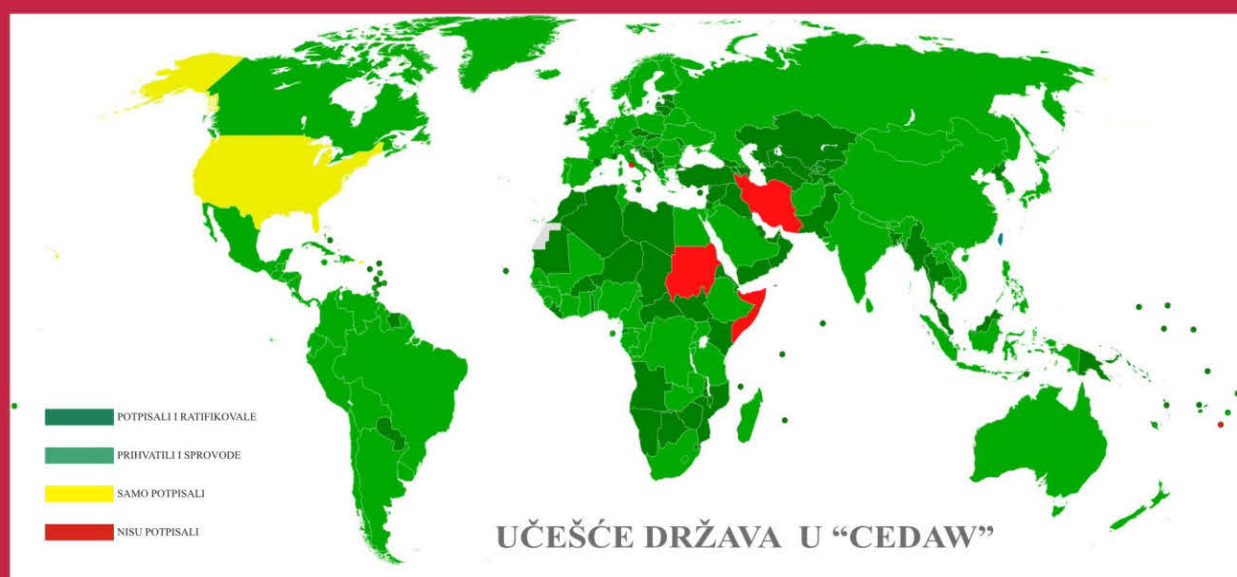

Ekipa Cazina na takmičenju "SENI-24"

Informativno glasilo Saveza paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije Bosne i Hercegovine
ulica Zmaja od Bosne 78 - 71000 Sarajevo
e-mail: savez@paraplegicari.org - www.paraplegicari.org

UN KONVENCIJA O UKIDANJU SVIH OBLIKA DISKRIMINACIJE NAD ŽENAMA

CEDAW = Committee on the Elimination of Discrimination against Women

UN Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije nad ženama je izglasana 18.12.1979. godine i prihvatile, potpisale i ratifikovale su je sve članice Ujedinjenih nacija s izuzetkom USA, koja je samo potpisala UN Konvenciju, te Sudana, Irana, Somalije, Palaua i Tonge koje su odbile da potpišu UN Konvenciju.

Od država koje nisu članice UN-a Konvenciju je prihvatio i potpisao Tajvan, dok je Vatikan odbio Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije nad ženama

UN Konvencija omogućava osnovu za ostvarivanje ravnopravnosti žena i muškaraca kroz osiguravanje jednakog pristupa i jednakih mogućnosti ženama u političkom i javnom životu, uključujući i pravo na glasanje i sudjelovanje na izborima, kao i na obrazovanje, zdravstveno osiguranje i zapošljavanje.

Države, potpisnice Konvencije, su saglasne da će preduzeti sve odgovarajuće mjere, uključujući zakonodavne i privremene posebne mjere, tako da žene mogu uživati sva svoja ljudska prava i temeljne slobode.

*Glasilo je realizovano kao projekat finansiran od strane "Lutrija BiH"
posredstvom Ministarstva rada i socijalne politike Federacije Bosne i Hercegovine*

Časopis je besplatan

ISSN: 2303 - 5870

